

Кафедра філології

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УСНОГО ТА ПИСЬМОВОГО
ПЕРЕКЛАДУ
(МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ)**

для здобувачів вищої освіти

Другий (магістерський)

(ступінь вищої освіти)

Галузь знань – В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Спеціальність – В11 Філологія (за спеціалізаціями)

Предметна спеціальність – В11.01 Українська мова та література

Освітньо-професійна програма «Українська мова та література»

Галузь знань – В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Спеціальність – В11 Філологія (за спеціалізаціями)

Предметна спеціальність – В11.071 та 035.071 Угро-фінські мови та літератури

(переклад включно), перша – угорська

Освітньо-професійна програма «Мова та література угорська»

Берегове – 2026

Посібник з теорії і практики усного та письмового перекладу призначений для здобувачів I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю В11.01 Філологія (Українська мова та література) денної та заочної форми навчання з метою організації лекційних занять.

Матеріал призначений для використання як навчально-методичний посібник з дисципліни «Теорія і практика усного та письмового перекладу».

Затверджено до використання у навчальному процесі
на засіданні кафедри філології ЗУУ ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 120 від 16 лютого 2026 року)

Розглянуто та рекомендовано Навчально-методичною радою
Закарпатського угорського університету ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 2 від 17 лютого 2026 року)

Рекомендовано до видання в електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського університету ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 2 від 18 лютого 2026 року)

Підготовлено до видання у друкованій та електронній формі (PDF) кафедрою філології
спільно з Видавничим відділом Закарпатського угорського університету імені Ференца
Ракоці II

Укладач:

ВРАБЕЛЬ ТОМАШ ТОМАШОВИЧ – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри філології
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Рецензенти:

ШОВАК ОКСАНА ІВАНІВНА – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри філології
Ужгородського національного університету

ЛЕВРІНЦ МАРІАННА ІВАНІВНА – доктор пед. наук, професор, професор кафедри філології
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Відповідальний за випуск:

Олександр ДОБОШ – начальник Видавничого відділу Закарпатського угорського
університету імені Ференца Ракоці II

За зміст посібника відповідальність несуть розробники.

Видавництво: Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II (адреса:
пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: egyetem@kme.org.ua)

© Томаш Врabelь, 2026

© Кафедра філології Закарпатського угорського
університету імені Ференца Ракоці II, 2026

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
Тема 1: Поняття «теорія перекладу». Предмет та методи дослідження.....	5
Тема 2: Основні класифікації перекладів. Особливості перекладів.....	11
Тема 3: Способи опису процесу перекладу.....	17
Тема 4: Перекладацька еквівалентність. Типи перекладацької еквівалентності.....	20
Тема 5: Перекладацькі трансформації. Типи перекладацьких трансформацій.....	24
Тема 6: Граматичні аспекти перекладу.....	30
Тема 7: Аналіз лексичних труднощів перекладу.....	36
Література.....	51

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курс присвячений теорії і практиці усного й письмового перекладу з української мови англійською, опануванню теоретичних основ та особливостей перекладу текстів різних жанрів, навчанню основних видів перекладу, редагуванню перекладених текстів, а також засобам, методам і прийомам, необхідним для перекладу з української мови англійською, лексичним, граматичним та стилістичним розбіжностям між українською та англійською мовами, стратегіям вибору адекватного варіанту перекладу. Основними завданнями курсу є комплексний розвиток лінгвістичної, соціолінгвістичної, психолінгвістичної, етнокультурної та прагматичної складових комунікативної компетенції перекладача, результатом чого є високопрофесійний переклад текстів різних стилів і жанрів.

Перелік компетентностей випускника:

ІК Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі лінгвістики, літературознавства, фольклористики, перекладу в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

(ЗК-1) – Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

(ЗК-2) – Здатність бути критичним і самокритичним.

(ЗК-4) – Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

(ЗК-5) – Здатність працювати в команді та автономно.

(ЗК-6) – Здатність спілкуватися іноземною мовою.

(ЗК-9) – Здатність до адаптації та дії в новій ситуації

(ФК-6) – Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань.

(ФК-7) – Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

(ФК-8) – Усвідомлення ролі експресивних, емоційних, логічних засобів мови для досягнення запланованого прагматичного результату.

(ПРН-1) – Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.

(ПРН-2) – Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.

(ПРН-4) – Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

(ПРН-5) – Знаходити оптимальні шляхи ефективної взаємодії у професійному колективі та з представниками інших професійних груп різного рівня.

(ПРН-10) – Збирати й систематизувати мовні, літературні, фольклорні факти, інтерпретувати й перекладати тексти різних стилів і жанрів (залежно від обраної спеціалізації).

(ПРН-12) – Дотримуватися правил академічної доброчесності.

(ПРН-13) – Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань і власну точку зору на них як фахівцям, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.

(ПРН-14) – Створювати, аналізувати й редагувати тексти різних стилів та жанрів.

(ПРН-16) – Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

Лекційне заняття № 1

Тема: Поняття «теорія перекладу». Предмет та методи дослідження.

План

1. Визначення поняття «теорія перекладу».
2. Завдання теорії перекладу.
3. Методи дослідження.
4. Функції перекладу.
5. Переклад, як засіб міжмовної комунікації.
6. Переклад як вид мовного посередництва.
7. Адаптивне транскодування.

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. Переклад – це складне багатогранне явище, окремі аспекти якого можуть бути предметом дослідження різних наук. *Переклад, або перекладацька діяльність, – це міжмовна діяльність, яка полягає в передачі змісту тексту однією мовою засобами іншої мови, а також результат такої діяльності.* Тобто, переклад, водночас, виступає і як процес, і як результат діяльності людини. Існує й інше визначення перекладу, в якому більша увага приділяється особливостям тексту оригіналу: *це відтворення тексту оригіналу іншою мовою, при якому зберігається більшість інформативних і стилістичних особливостей першотвору.* Наведені визначення є базовими і загальноприйнятими, але кожен провідний науковець намагається дати свій варіант визначення терміну, і на сьогоднішній день таких визначень існує кілька десятків.

У широкому значенні термін «теорія перекладу» протиставляється терміну «практика перекладу» і охоплює будь-які концепції, положення та спостереження, що стосуються перекладацької практики, способів і умов її здійснення. При такому розумінні «теорія перекладу» співпадає з поняттям «перекладознавство». У більш вузькому значенні «теорія перекладу» включає лише власне теоретичну частину «перекладознавства» і протиставляється його прикладним аспектам. *Об'єктом курсу є все, що входить в складне поняття комунікації з використанням двох мов, тобто: умови виникнення джерельного тексту, умови сприйняття цільового тексту, соціальний статус комунікантів, мовленнєва ситуація і різні супутні явища.* *Предметом курсу є порівняльне вивчення засобів різних мов і особливості їхнього використання в процесі перекладу.*

У подальшому викладі термін «теорія перекладу» буде вживатись в значенні «лінгвістична теорія перекладу».

У рамках перекладознавства вивчаються психологічні, літературознавчі, етнографічні та інші сторони перекладацької діяльності, а також історія перекладацької діяльності в тій або іншій країні або країнах.

Залежно від предмету дослідження, можна виділити такі напрямки в теорії перекладу:

- лінгвістичне перекладознавство (мовні перетворення у процесі перекладу);
- психологічне перекладознавство (психологію перекладу);
- літературне перекладознавство (теорію художнього або літературного перекладу),
- етнографічне перекладознавство
- історичне перекладознавство і т. ін.

Провідне місце в сучасному перекладознавстві належить *лінгвістичному перекладознавству (лінгвістиці перекладу)*, яке вивчає переклад як лінгвістичне явище. Окремі види перекладознавства доповнюють один одного, прагнучи до всебічного опису перекладацької діяльності. В рамках перекладознавства вивчаються психологічні, літературознавчі, етнографічні та інші сторони перекладацької діяльності, а також історія перекладацької діяльності в тій або іншій країні або країнах.

У межах курсу можна виділити такі розділи:

- Загальна теорія перекладу
- Часткові теорії перекладу
- Спеціальні теорії перекладу

Загальна теорія перекладу – розділ лінгвістичної теорії перекладу, який вивчає найзагальніші лінгвістичні закономірності перекладу, незалежно від особливостей конкретної пари мов, що беруть участь в процесі перекладу, способу здійснення цього процесу та індивідуальних особливостей конкретного акту перекладу. Положення загальної теорії перекладу охоплюють різні види перекладу будь-яких оригіналів з будь-якої початкової мови на іншу мову. Загальна теорія перекладу складає частину лінгвістичної теорії перекладу, разом з приватними теоріями перекладу, які вивчають лінгвістичні аспекти перекладу з однієї мови на іншу мову, і спеціальними теоріями перекладу, що розкривають особливості процесу перекладу текстів різних типів і жанрів, а також вплив на характер цього процесу мовних форм і умов його здійснення. Загальна теорія перекладу дає теоретичне обґрунтування і визначає основні поняття двох приватних і спеціальних теорій перекладу. Приватні і спеціальні теорії перекладу конкретизують положення загальної теорії перекладу стосовно окремих типів і видів перекладу.

Щодо **часткових теорій перекладу**, то вони вивчають різні аспекти перекладу з однієї конкретної мови іншою конкретною мовою, незалежно від жанру текстів, які досліджуються. Тут акцент робиться на збіги чи, навпаки, розбіжності у межах конкретної пари мов. Скажімо, проблеми перекладу з французької мови українською та/чи навпаки. Тут на перше місце виступають саме мовні проблеми перекладу: граматичні, стилістичні тощо, і ми маємо справу з лінгвістичним перекладознавством.

Спеціальна теорія перекладу – розділ лінгвістичної теорії перекладу, розкриває особливості процесу перекладу текстів різних типів і жанрів, а також вплив на характер цього процесу мовних форм та умов його здійснення. Спеціальні теорії перекладу розкривають особливості процесу перекладу текстів конкретних типів і жанрів, а також вплив на характер цього процесу мовних форм і умов його здійснення. Передача термінів, чи відтворення стилістичного забарвлення твору – ті питання, які розглядають науковці в межах цього напрямку теорії перекладу.

II. Теорія перекладу ставить перед собою наступні основні завдання:

- 1) розкрити і описати загальнолінгвістичні основи перекладу, тобто вказати, які особливості мовних систем і закономірності функціонування мов лежать в основі перекладацького процесу, роблять цей процес можливим і визначають його характер і межу;
- 2) визначити переклад як об'єкт лінгвістичного дослідження, вказати його відмінність від інших видів мовного посередництва;
- 3) розробити основи класифікації видів перекладацької діяльності;
- 4) розкрити суть перекладацької еквівалентності як основи комунікативної рівноцінності текстів оригіналу і перекладу;
- 5) розробити загальні принципи і особливості побудови приватних і спеціальних теорій перекладу для різних комбінацій мов;
- 6) розробити загальні принципи наукового опису процесу перекладу як дій перекладача по перетворенню тексту оригіналу в текст перекладу;
- 7) розкрити дію на процес перекладу прагматичних і соціолінгвістичних чинників;
- 8) визначити поняття «норма перекладу» і розробити принципи оцінки якості перекладу.

Крім теоретичних розділів, лінгвістика перекладу включає розробку ряду прикладних аспектів, пов'язаних з методикою навчання перекладу, складанням і використанням всіляких довідників і словників, методикою оцінки і редагування перекладів, а також різними

практичними питаннями, рішення яких сприяє успішному виконанню перекладачем своїх функцій. Особливе місце серед прикладних задач лінгвістичного перекладознавства займає розробка методів формалізації перекладацького процесу з метою передачі частини або всіх функцій перекладача автоматичному пристрою, тобто здійснення машинного (автоматичного) перекладу.

Лінгвістична теорія перекладу є, в першу чергу, дескриптивною теоретичною дисципліною, що займається виявленням і описом об'єктивних закономірностей перекладацького процесу, в основі яких лежать особливості структури і правил функціонування мов, що беруть участь в цьому процесі. Інакше кажучи, теорія перекладу описує не те, що повинне бути, а те, що є, що складає природу явища, що вивчається. Разом з тим на основі опису лінгвістичного механізму перекладу виявляється можливим сформулювати деякі нормативні (прескриптивні) рекомендації, принципи і правила, методи і прийоми перекладу, слідуючи яким перекладач може успішніше вирішувати задачі, що стоять перед ним. У всіх випадках науковий аналіз спостережуваних фактів передуює нормативним розпорядженням. Нормативні рекомендації, що виробляються на основі лінгвоперекладацьких досліджень, можуть бути використані як в практиці перекладу, так і при підготовці майбутніх перекладачів. Уміння користуватися такими рекомендаціями, модифікуючи їх залежно від характеру тексту, що переводиться, і умов і задач конкретного акту перекладу, складає важливу частину перекладацької майстерності. Знання нормативних вимог не припускає бездумного, механічного виконання цих вимог перекладачем. Переклад у будь-якому випадку є творчою розумовою діяльністю, виконання якої вимагає від перекладача цілого комплексу знань, умінь і навиків, здатності робити правильний Звибір, враховуючи всю сукупність лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників. Облік подібних чинників відбувається багато в чому інтуїтивно, в результаті творчого акту, і окремі перекладачі різною мірою володіють умінням успішно здійснювати процес перекладу. Високий ступінь такого уміння називається мистецтвом перекладу.

III. Будучи лінгвістичною дисципліною, лінгвістична теорія перекладу широко використовує дані і **методи дослідження інших розділів мовознавства:** граматики, лексикології, семасіології, стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики і ін. Для загальної теорії перекладу особливу важливість має розповсюдження на її об'єкт загальномовознавчих постулатів про мову як знаряддя спілкування, про мову як систему і як сукупності мовних реалізацій, про двоплановість одиниць мови, про відношення мови до логічних категорій і явищ реального світу.

Переклад – це засіб забезпечити можливість спілкування (комунікації) між людьми, що говорять на різних мовах. Тому для теорії перекладу особливе значення мають дані комунікативної лінгвістики про особливості процесу мовної комунікації, специфіку прямих і непрямих мовних актів, про співвідношення сенсу, який має вираз у вислові і тексті, впливі контексту та ситуації спілкування на розуміння тексту, інших чинниках, що визначають комунікативну поведінку людини.

Важливим методом дослідження в лінгвістиці перекладу служить **порівняльний аналіз перекладу**, тобто аналіз форми і зміст тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу. Ці тексти є об'єктивними фактами, доступними спостереженню і аналізу. В процесі перекладу встановлюються певні відносини між двома текстами на різних мовах (текстом оригіналу і текстом перекладу). При зіставленні таких текстів, можна розкрити внутрішній механізм перекладу, виявити еквівалентні одиниці, а також знайти зміни форми і змісту, що відбуваються при заміні одиниці оригіналу еквівалентною їй одиницею тексту перекладу. При цьому можливе і порівняння двох або декількох перекладів одного і того ж оригіналу. **Порівняльний аналіз перекладів** дає можливість з'ясувати, як долаються типові труднощі перекладу, пов'язані з специфікою кожної з мов, а також які елементи оригіналу залишаються непереданими в перекладі. В результаті виходить опис «перекладацьких фактів», що дає картину реального процесу.

Додатковим методом отримання інформації може служити **опитування інформантів**, у якості яких використовуються особи, що володіють необхідною двомовністю і досвідом перекладацької діяльності. В процесі опитування інформанту пропонуються для перекладу

відрізки оригіналу, що містять лексичні одиниці або синтаксичні структури, що представляють певні перекладацькі труднощі.

IV. Функції перекладу.

1. Комунікативна функція.

Переклад виступає засобом спілкування між людьми, тобто це засіб взаємозв'язку, а також розповсюдження наукової, художньої, політичної, технічної та іншої інформації. Комунікативна функція перекладу – це яскравий приклад прояву його соціальної природи і соціального характеру його впливу. Переклад сприяє розповсюдженню результатів праці, здібностей тієї чи іншої людини, народу. Ця функція визначає переклад як суспільно необхідну діяльність протягом усієї історії людства.

2. Загальнокультурна функція перекладу.

Переклад є фактором підвищення культурного рівня, однією із форм творчих взаємозв'язків окремих національних культур. Значення загальнокультурної функції перекладу пов'язане із культурно-історичними процесами певного суспільства і визначається взаємовідношенням національного і інтернаціонального факторів літературного процесу.

3. Пізнавально-просвітницька функція.

За допомогою перекладу читач отримує різносторонні знання. Як засіб розповсюдження знань переклад грає важливу роль у духовному зростанні та збагаченні окремої особистості і усього суспільства. Немає жодної галузі суспільного життя, у якій би не виявилась ця функція перекладу. Особливо чітко ця функція перекладної літератури виступає у сфері науки і освіти.

4. Виховна функція перекладу.

Переклад здійснює формуючий вплив на особистість. Перекладна література не лише розповсюджує знання й досвід, але сприяє формуванню моралі, світогляду, смаку, ціннісної орієнтації особи.

V. Результат перекладу є тією спостережуваною реальністю, на підставі якої можна побічно судити і про те, як протікає процес перекладу, недоступний безпосередньому спостереженню. Крім того, в лінгвістичному плані під процесом звичайно розуміється перетворення одних мовних структур або одиниць в інші, звідки витікає, що при його описі повинні враховуватися як початкові структури або одиниці, так і кінцеві. В процесі перекладу початковими є одиниці тексту оригіналу, а кінцевими - одиниці тексту перекладу. **Таким чином, лінгвістична теорія перекладу має справу як з текстами на початковій мові (ПМ) і на мові перекладу (мова перекладу – МП), так і з процесом перетворення тексту оригіналу в текст перекладу. Але і такий підхід виявився недостатнім. Перекладацька діяльність по визначенню носить посередницький характер, оскільки її мета полягає в тому, щоб зробити доступним для читачів перекладу повідомлення, зроблене автором оригіналу на іншій мові. Іншими словами, завдяки перекладу забезпечується можливість спілкування між людьми, що говорять на різних мовах, можливість міжмовної комунікації. Для створення повноцінного перекладу перекладач повинен брати до уваги характерні особливості автора повідомлення (джерела інформації) і тих одержувачів (рецепторів) інформації, для яких призначалося це повідомлення, їх знання і досвід, відбивану в повідомленні реальність, характер і особливості сприйняття людей, яким адресується переклад, і всі інші аспекти міжмовної комунікації, що впливають на хід і результат перекладацького процесу. Тому лінгвістична теорія перекладу розглядає переклад в широких рамках міжмовної комунікації і вивчає всі її аспекти і визначальні чинники як власне мовні, так і зовнішні по відношенню до мови, але які прямо або побічно впливають на вибір мовних одиниць в процесі перекладу.**

VI. Передача інформації, що міститься в тексті оригіналу, може здійснюватися мовним посередником в різній формі і з різним ступенем повноти, залежно від мети міжмовного спілкування. Ця мета може визначатися як учасниками комунікації, так і самим мовним посередником. Розрізняють два основні види мовного посередництва: **переклад і адаптивне транскодування.**

Переклад – це вид мовного посередництва, який цілком орієнтований на іншомовний оригінал. Переклад розглядається як іншомовна форма існування повідомлення, що міститься в оригіналі. Міжмовна комунікація, здійснювана через посередництво перекладу, найбільшою мірою відтворює процес безпосереднього мовного спілкування, при якому комуніканти

користуються однією і тією ж мовою. Подібно тому як в процесі мовного спілкування на одній мові тексти для того, що говорить і для того, що слухає, признаються комунікативно рівноцінними і об'єднуються в єдине ціле, так і текст перекладу признається комунікативно рівноцінним тексту оригіналу. Задача перекладу – забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюваний текст на мові Рецептора (на «мова перекладу» – МП) міг би виступати як повноцінна комунікативна заміна оригіналу і ототожнюватися Рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному відношенні.

- **Функціональне ототожнення оригіналу** і перекладу полягає у тому, що переклад як би приписується автору оригіналу, публікується під його ім'ям, обговорюється, цитуються і ін. так, як ніби він і є оригінал, тільки на іншій мові. - **Змістовне ототожнення оригіналу** і перекладу полягає у тому, що Рецептори перекладу вважають, що переклад повністю відтворює зміст оригіналу, що в ньому передається той же зміст засобами іншої мови.

- **Структурне ототожнення перекладу з оригіналом** полягає у тому, що Рецептори перекладу вважають, що переклад відтворює оригінал не тільки в цілому, але і частково (окремими частинами). Передбачається, що перекладач точно передає структуру і порядок викладу змісту в оригіналі, не дозволяє собі що-небудь змінити, виключити або додати від себе. Кількість і зміст розділів і інших підрозділів тексту в оригіналі і перекладі повинна співпадати. Якщо в оригіналі якась думка вказана на початку другого розділу, то і в перекладі вона повинна бути знайдена на тому ж місці і т.д. Якщо перекладач і дозволяє собі якісь відступи відносно приватних деталей структури тексту, то лише для того, щоб точніше передати зміст оригіналу.

Таким чином, **переклад** можна визначити як вид мовного посередництва, при якому на **МП** створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу, причому його комунікативна рівноцінність виявляється в його ототожненні Рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, змістовному та структурному відношенні. Для тих, що користуються перекладом, він у всьому замінює оригінал, є його повноправним представником. **Комунікативний підхід до перекладу** – провідний принцип сучасної теорії перекладу. Повністю або частково еквівалентні одиниці і потенційно рівноцінні вислови об'єктивно існують в МП і МП, проте їх правильна оцінка, відбір і використання залежать від знань, умінь і творчих здібностей перекладача, від його уміння враховувати і зіставляти всю сукупність мовних і екстралінгвістичних чинників.

VII. При описі перекладацької діяльності теорія перекладу враховує, що перекладач може здійснювати не тільки переклад, але і різні види **адаптивного транскодування**. **Адаптивне транскодування** – це вид мовного посередництва, при якому відбувається не тільки транскодування (перенесення) інформації з однієї мови на іншу (що має місце і при перекладі), але і її перетворення (адаптація) з метою висловити її в іншій формі, визначеній не організацією цієї інформації в оригіналі, а особливою задачею міжмовної комунікації. Специфіка адаптивного транскодування визначається орієнтацією мовного посередництва на конкретну групу Рецепторів перекладу або на задану форму перетворення інформації, що міститься в оригіналі. Таким чином, адаптивне транскодування, подібно перекладу, є особливою репрезентацією змісту оригіналу на МП, але на відміну від перекладу створюваний текст не призначений для повноцінної заміни оригіналу.

Переклад є основним видом мовного посередництва. Комунікативна рівноцінність текстів оригінала і перекладу припускає високий ступінь подібності співвіднесених одиниць цих текстів. Можливість досягнення такої подібності залежить від співвідношення систем і правил функціонування МП і МП. Тому переклад в більшій мірі, ніж інші види мовного посередництва, детермінований лінгвістичними чинниками. Адаптивне транскодування іншомовного оригінала носить паракладацький характер і може бути представлено як об'єднання двох послідовних перетворень: переклад і задана адаптація тексту перекладу. Різні види адаптивного транскодування в неоднаковому ступені знаходять окремі риси схожості з перекладом. Всіх їх об'єднує з перекладом їхня комунікативна вторинність: це завжди та або інша репрезентація оригіналу на іншій мові. Найбільшою мірою перекладацькі характеристики зберігаються в таких видах адаптивного транскодування як скорочений переклад і адаптований переклад. У цих випадках зберігається часткове

функціональне ототожнення початкового і кінцевого текстів з урахуванням того, що створений текст на МП містить навмисні відхилення від оригіналу в структурному і змістовному відношенні і не призначається для повноцінної комунікативної заміни оригіналу.

Скорочений переклад полягає в опущенні при перекладі окремих частин оригіналу за моральним, політичним або іншим міркуванням практичного характеру. При цьому передбачається, що частини оригіналу, що перекладаються, передаються комунікативно рівноцінними відрізками мови на мову перекладу (МП), хоча весь оригінал відтворюється лише частково.

Адаптований переклад полягає в частковій експлікації (спрощенні і поясненні) структури і змісту оригіналу в процесі перекладу з метою зробити текст перекладу доступним для сприйняття окремим групам Рецепторів, які не володіють достатніми знаннями і професійним або життєвим досвідом, які потрібні для повноцінного розуміння оригіналу. Найчастіше подібна адаптація пов'язана з тим, що переклад «дорослого» тексту здійснюється для юних читачів або переклад складного наукового тексту призначається для широкого кола читачів-неспеціалістів. Скорочення і адаптація перекладу можуть бути взаємозв'язані і здійснюються одночасно при перекладі одного і того ж оригіналу. У будь-якому випадку створений текст іменується «перекладом», хоча факт скорочення або адаптації звичайно особливо обмовляється. Більшість видів адаптивного транскодування не пов'язана навіть з частковим функціональним або структурним ототожненням початкового і кінцевого текстів. Вони призначені для більш менш повної передачі змісту іншомовного оригіналу в такій формі, яка необхідна для досягнення мети міжмовної комунікації. Ця мета може полягати або в наданні бажаної дії на певну групу Рецепторів, або у витяганні з оригіналу певної частини інформації. Відповідно до цього конкретний вид адаптивного транскодування визначається або вказівкою на характер дії, яку повинен забезпечити створений текст, або на характер і об'єм інформації, яка повинна міститися в цьому тексті. У будь-якому випадку для адаптивного транскодування характерне перетворення змісту оригіналу, обумовлене певним соціальним замовленням. Прикладом адаптивного транскодування, орієнтованого на досягнення бажаного ефекту, може служити прагматична адаптація, здійснювана при передачі на іншій мові всіляких рекламних оголошень, які повинні забезпечити збут рекламованого товару. Зміна адресата вимагає деколи використання абсолютно інших способів переконання, що пов'язано з істотними змінами при передачі структури і змісту реклами. Крайнім випадком подібної адаптації є створення на МП паралельного тексту реклами (co-writing), пов'язаного з оригіналом лише єдністю рекламованого товару і загальною прагматичною задачею - спонукати покупців придбати цей товар. Адаптивне транскодування, орієнтоване на заданий об'єм і характер інформації, здійснюється шляхом складання анотацій, рефератів (abstracts), резюме (precis) і інших форм передачі інформації, пов'язаних з відбором і перегруповуванням відомостей, що містяться в іншомовному тексті. Для кожної з цих форм задаються зразковий об'єм і правила викладу матеріалу, полегшуючі сприйняття переданої інформації.

Лекційне заняття № 2

Тема: Основні класифікації перекладів. Особливості перекладів.

План

1. Основні класифікації перекладів.
2. Жанрово-стилістична класифікація перекладів.
3. Психолінгвістична класифікація перекладів.
4. Відмінності письмового та усного перекладів.
5. Переклад на рівні слова.

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. Реальна перекладацька діяльність здійснюється перекладачами в різних умовах; тексти, що перекладаються, дуже різноманітні з тематики, мови, жанрової приналежності; переклади виконуються в письмовій або усній формі, до перекладачів пред'являються неоднакові вимоги відносно точності і повноти перекладу і т.д. Окремі види перекладу вимагають від перекладача особливих знань і умінь. Всі ці відмінності, якими б значними вони не здавалися, не міняють суті перекладацького процесу, його загальнолінгвістичної основи. Будь-який вид перекладу залишається перш за все перекладом зі всіма його особливостями, визначуваними співвідношенням мов. Разом із загальними рисами, обумовленими єдиним лінгвістичним механізмом перекладацької діяльності, окремі види перекладу можуть мати і важливі специфічні особливості: модифікувати процес перекладу, надавати особливе значення досягненню еквівалентності на вищому рівні або, навпаки, допускати відхилення від максимально можливого ступеня смислової спільності, включати деякі елементи адаптивного транскодування і т.п. Ці особливості викликають необхідність наукової класифікації видів перекладацької діяльності (видів перекладу) і детального вивчення специфіки кожного виду.

Існують дві основних класифікації видів перекладу:

- за характером текстів, що перекладаються;
- за характером мовних дій перекладача в процесі перекладу.

Перша класифікація пов'язана з жанрово-стилістичними особливостями оригіналу, друга – з психолінгвістичними особливостями мовних дій в письмовій і усній формах.

II. Жанрово-стилістична класифікація перекладів залежно від жанрово- стилістичних особливостей оригіналу обумовлює виділення двох функціональних видів перекладу: художній (літературний) переклад і інформативний (спеціальний) переклад.

Художній переклад – це переклад творів художньої літератури і художніх текстів. Твори художньої літератури протиставляються всім іншим мовним творам завдяки тому, що для всіх них домінантною є одна з комунікативних функцій, а саме художньо-естетична або поетична. Основна мета будь-якого твору цього типу полягає в досягненні певної естетичної дії, створенні художнього образу. Така естетична спрямованість відрізняє художню мову від решти актів мовної комунікації, інформативний зміст яких є первинним, самостійним. Цей переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, чинником самої культури. Теоретичною базою такого перекладу є літературознавча теорія перекладу, спрямована на вирішення історико-літературних завдань. Художній переклад має двосторонній характер: з одного боку він є продуктом міжлітературної комунікації, в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. *Переклад художніх творів*

є найбільш складним. Жанрові особливості оригіналів у перекладі відіграють надзвичайно важливу роль. Переклад афоризмів чи прислів'їв, у яких кожне слово – на вагу золота, безперечно, відрізняється від перекладу народного епосу з типовими для цього жанру багатократними повторами так званих фольклорних формул.

У художньому перекладі розрізняються окремі підвиди перекладу залежно від приналежності оригіналу до певного жанру художньої літератури. Як такі підвиди виділяються **переклад поезії, переклад п'єс, переклад сатиричних творів, переклад художньої прози, переклад текстів пісень** і т.д.

Виділення перекладу творів того або іншого жанру в особливий підвид перекладу носить умовний характер і залежить від того, наскільки істотний вплив робить специфіка даного жанру на хід і результат перекладацького процесу.

Взагалі, переклад **поезії** істотно відрізняється від перекладу прози, оскільки сама природа поетичного твору має чимало відмінностей від природи твору прозового (значно більша вага окремого слова, широке використання фонетичних засобів організації тексту (рима, благозвучність близько розташованих звукових комбінацій...), ритміко-інтонаційна своєрідність, незначний обсяг і т. ін.). Певні особливості має й переклад **драматургії**, в якій надзвичайно важливу роль відіграє індивідуалізація мови персонажів з елементами просторіччя та народної фразеології як основний засіб розкриття їх внутрішнього світу.

Існує також специфіка перекладу **дитячої літератури**, оскільки перекладач має враховувати особливості сприймання художнього твору неповнолітнім читачем, вихованим у іншому культурно-лінгвальному середовищі. В оповіданнях для молоді складність при перекладі становить молодіжний сленг носіїв даної мови, який є дуже рухливим мовним прошарком і тому часто не має фіксації у словниках. У казках закріплено моральні норми даного суспільства, вжито назви національних казкових героїв та специфічні фольклорні формули, що можуть бути відсутні у приймаючій культурі.

У зв'язку з тим, що форма і зміст художнього твору перебувають у нерозривній діалектичній єдності, найважливішим завданням художнього перекладу є збереження цієї єдності. Перекладач повинен не тільки правильно відтворити ідеї автора оригіналу, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей, передати образність оригіналу з не меншою силою, ніж це зробив його автор. Звідси пильна увага перекладача художнього твору до його семантики і стилістики. Всі важливі складники оригіналу в їх взаємозв'язках між собою і художньою цілістю твору мають бути відтворені в перекладі.

Таким чином, у **художньому перекладі** важливе збереження форми, змісту, структури і естетичного впливу оригіналу тексту. Переклад художніх текстів здійснюється фахівцями-філологами з урахуванням усіх мовних особливостей.

Особливості перекладу поезії

- Необхідність збереження форми (жанр, рима, віршовий розмір)
- Стилістичні прийоми (метафора, метонімія, алітерація, ін.)
- Адаптація до цільової культури

Особливості перекладу прози

- Стилістичні характеристики тексту
- Наявність алюзій і прихованих / явних цитат
- Загально-гуманітарний рівень знань перекладача

Особливості перекладу драми

- Різниця у передачі слів автора та реплік персонажів
- Неможливість використання посторінкових виносок, приміток
- Необхідність урахування правил / традицій театральних постановок у цільовій культурі, адаптація до них цільового тексту

Інформативним перекладом називається переклад текстів, основна функція яких полягає в повідомленні якихось відомостей, а не в художньо-естетичній дії на читача. **До таких текстів відносяться всі матеріали наукового, ділового, суспільно-політичного, побутового і ін. характеру. Сюди ж слід віднести і переклад багатьох детективних (полицейських) розповідей, описів подорожей, нарисів і тому подібних творів, де переважає**

чисто інформаційне оповідання. Розподіл на художній і інформативний переклад указує лише на основну функцію оригіналу, яка повинна бути відтворена в перекладі. Фактично, в оригіналі, що вимагає, в цілому, художнього перекладу, можуть бути окремі частини, що виконують виключно інформаційні функції, і, навпаки, в перекладі інформативного тексту можуть бути елементи художнього перекладу. У інформативному перекладі підвиди перекладу виділяються на основі приналежності текстів, що перекладаються, до різних функціональних

стилів. При цьому необхідно, щоб функціонально-стилістичні особливості оригіналів визначали і специфічні риси перекладу таких текстів. По цій ознаці виділяються в особливі підвиди *переклад науково-технічних матеріалів, переклад офіційно-ділових матеріалів, переклад політико-публіцистичних матеріалів, переклад газетно-інформаційних матеріалів, переклад патентних матеріалів* і ін.

Серед жанрів інформативного перекладу виділяють такі:

- науково-технічний переклад,
- переклад газетних матеріалів,
- переклад офіційних паперів.

Науково-технічний переклад також ділиться на більш дрібні жанри, а саме: - патентна література, - науково-технічна періодика, - неперіодичні видання.

З іншого боку, науково-технічний переклад можна розділити на піджанри в залежності від наукового напрямку тексту, а саме: *юридичний, медичний, технічний переклад* тощо.

Залежно від повноти передачі інформації виділяють **повний, реферативний, анотативний переклад.**

Реферативний і анотативний переклад являють собою скорочений переклад. У першому відтворюється зазвичай 20% інформації оригіналу, у той час як анотація може складатися з 10 рядків або 2000 символів, в залежності від вимог замовника. *Анотативний переклад* відрізняється від перекладу анотації тим, що у першому випадку анотацію складає сам перекладач, а у другому перекладач отримує вже готову анотацію, яку він/вона має відтворити іншою мовою.

III. Психолінгвістична класифікація перекладів, що враховує спосіб сприйняття оригіналу і створення тексту перекладу, підрозділяє перекладацьку діяльність *на письмовий переклад і усний переклад.*

Письмовим перекладом називається такий вид перекладу, при якому мовні твори, що об'єднуються в акті міжмовного спілкування (оригінал і текст перекладу), виступають в процесі перекладу у вигляді фіксованих текстів, до яких перекладач може неодноразово звертатися. Це дає можливість перекладачу повторно сприймати відрізки тексту, що переводиться, зіставляти їх з відповідними відрізками перекладу, вносити в текст перекладу будь-які необхідні зміни до пред'явлення перекладу Рецептору, тобто до завершення процесу перекладу. Класичним прикладом письмового перекладу є такий переклад, коли перекладач сприймає оригінал зорозво у вигляді письмового тексту і створює текст перекладу також у вигляді письмового тексту. (Звідси і сама назва - письмовий переклад.)

Усний переклад – це вид перекладу, при якому оригінал і його переклад виступають в процесі перекладу в нефіксованій формі, що зумовлює одноразовість сприйняття перекладачем відрізків оригіналу і неможливість подальшого зіставлення або виправлення перекладу після його виконання. Класичним прикладом усного перекладу є такий переклад, коли перекладач

сприймає оригінал в акустичній формі («на слух») і в усній формі вимовляє свій переклад. При усному перекладі створення тексту перекладу може відбуватися або паралельно сприйняттю оригіналу, або після того, як завершиться сприйняття оригіналу. Відповідно розрізняються **два підвиди усного перекладу: синхронний переклад і послідовний переклад.**

Синхронний переклад – це спосіб усного перекладу, при якому перекладач, слухаючи мову оратора, практично одночасно (з невеликим відставанням -2-3 сек.) промовляє переклад. Як правило, синхронний переклад здійснюється із застосуванням технічних засобів, в спеціальній кабінеті, де мова оратора подається перекладачу через навушники, а сам перекладач говорить в мікрофон, звідки переклад транслюється для Рецепторів. Завдяки такому пристрою

голос перекладача не заважає йому слухати оригінал. Різновидом синхронного перекладу є так зване «нашіптування», коли перекладач поміщається не в кабіні, а поряд з Рецептором і повідомляє йому переклад впівголоса за допомогою навушників і мікрофону або без них. *Синхронний переклад* – складний підвид усного перекладу, оскільки він вимагає від перекладача уміння одночасно виконувати різні мовні дії: слухати на одній мові, перекладати іншою мовою і говорити на цій мові, не відстаючи при цьому від темпу мови оратора. Синхронізація всіх трьох дій пов'язана з великою роботою пам'яті, напруженою увагою, необхідністю здійснювати мовну компресію, прогнозувати наступні відрізки оригіналу, коректувати прогнози, що не виправдалися, ухвалювати миттєві рішення і т.д.

Послідовний переклад – це спосіб усного перекладу, при якому перекладач починає перекладати після того, як оратор перестав говорити, закінчивши всю промову або якусь її частину. Розмір відрізка промови, що перекладається, може бути різним: від окремого вислову до тексту значного об'єму, який оратор вимовляв 20-30 і більше хвилин. Цей вид перекладу вимагає утримання в пам'яті перекладача змісту значних сегментів оригіналу протягом довгого часу до моменту початку перекладу. Якщо об'єм оригіналу перевищує декілька висловів, то перекладач в процесі сприйняття оригіналу веде запис вузлових моментів змісту, який допомагає йому відновити в пам'яті повідомлення, яке прослуховується.

IV. Відмінності письмового та усного перекладів.

Письмова або усна форма сприйняття оригіналу і створення тексту перекладу типові відповідно для письмового і усного перекладу, але в кожному з них можуть іноді використовуватися деякі елементи іншого виду перекладу. У будь-якому випадку переклад залишається письмовим, оскільки тексти оригіналу і перекладу зберігаються у фіксованій формі і їх можна багато разів проглядати, зіставляти і вносити в переклад необхідні виправлення до пред'явлення перекладу Рецепторам. Усний перекладач може одержувати перед початком перекладу текст усного виступу і використовувати його як допоміжну опору в процесі синхронного або послідовного перекладу. Особливим видом використання письмового тексту в усному перекладі є т. зв. «переклад з аркуша», коли перекладач усно перекладає для Рецепторів письмовий оригінал безвідносно до яких-небудь усних виступів, тобто не в процесі перекладу промови оратора. І тут зберігається основна ознака усного перекладу: неможливість зіставлення і виправлення тексту перекладу до пред'явлення його Рецепторам.

Важливу роль у відмінності письмового і усного перекладу виконує чинник часу. При письмовому перекладі процес перекладу не обмежений жорсткими темпоральними рамками. Перекладач може у будь-який момент перервати переклад, повернутися до вже перекладеного відрізка, витратити додатковий час на обдумування будь-якої частини оригіналу або перекладу, звернутися до словників і довідників, одержати раду або консультацію у фахівців і т. ін. Це створює умови для успішного вирішення складних перекладацьких проблем, дозволяє успішно здійснювати переклад будь-яких текстів як художніх, так і інформативних. У письмовому перекладі потрібен і досягається щонайвищий рівень еквівалентності. *При усному перекладі дії перекладача строго обмежені в часі темпом мови оратора і необхідністю «видавати» переклад одночасно з оратором або зразу ж після того, як він зупинився.* У зв'язку з цим у перекладача не залишається часу на роздум, перебір варіантів або звернення до довідкової літератури. Зростає роль напівавтоматичних навиків, знання стійких відповідностей і штампів, уміння швидко і чітко артикулювати вислови на МП. Разом з тим іноді перекладачу доводиться вводити елементи адаптивного транскодування, опускаючи деякі деталі повідомлення, що переводиться, компресувати (стискати і скорочувати) текст перекладу, задовольнятися перекладом на нижчому рівні еквівалентності. Необхідність особливо швидких мовних дій в короткі проміжки часу в процесі синхронного перекладу створює великі фізичні і психологічні навантаження, у зв'язку з чим перекладач-синхроніст може повноцінно виконувати свої обов'язки лише протягом 20-30 хв. Тому при синхронному перекладі кожен кабінет обслуговують декілька перекладачів, що працюють по черзі.

Важлива відмінність між письмовим і усним перекладом полягає у тому, що, здійснюючи кожний з цих видів перекладу, перекладач має справу з неоднаковими відрізками

оригіналу. У письмовому перекладі перекладач переводить один вислів в оригіналі за іншим, але в його розпорядженні знаходиться весь текст оригіналу в цілому, і кожен вислів виступає як одиниця даного тексту. Перекладач переводить окремий вислів, співвідносивши його із змістом всього тексту, він може шукати в попередніх або подальших частинах тексту додаткову інформацію, необхідну йому для вибору варіанту перекладу, стежити за логікою розвитку думки, правильним зв'язком між окремими висловами і т. ін. **В усному перекладі перекладач** вимушений сприймати і перекладати текст оригіналу невеликими сегментами у міру їх вимовлення оратором і не має нагоди (за винятком «перекладу з аркуша», де ця можливість теж обмежена) звертатися в процесі перекладу до інших частин оригіналу. При послідовному перекладі перекладач оперує одним або декількома висловами. При синхронному перекладі зважаючи на паралельне здійснення сприйняття і перекладу і гострого дефіциту часу перекладач перекладає окремі сегменти висловів в оригіналі, будуючи з перекладених сегментів закінчені вислови в перекладі.

Письмовий і усний переклад розрізняються також по характеру зв'язків з учасниками міжмовного спілкування. При письмовому перекладі, як правило, процес перекладу протікає «в кабінетних умовах», і у перекладача немає прямого або зворотного зв'язку з комунікантами. Можливе знайомство перекладача з автором оригіналу і потенційними Рецепторами перекладу здійснюється поза рамками перекладацького процесу. Міжособові відносини не виконують тут ролі, єдиним об'єктом уваги перекладача є текст, що перекладається, будь-яка оцінка дій перекладача (якості перекладу) комунікантами може бути дана лише після завершення всього процесу міжмовного спілкування.

При усному перекладі перекладач працює в безпосередньому мовному (а іноді і особовому) контакті з комунікантами, часто в умовах, коли можливий зворотний зв'язок з одним або обома учасниками міжмовного спілкування. Він вимушений сприймати усну мову, незалежно від її правильності, темпу, особливостей вимови або манери мови оратора, і забезпечувати взаєморозуміння між тим, що говорить і слухаючими. Подоланню пов'язаних з цим труднощів сприяє присутність перекладача при створенні тексту оригіналу, можливість врахувати обстановку спілкування, заповнити упущену інформацію на основі знання предмету і мети розмови і попередніх етапів обговорення, особистого знайомства з присутніми Рецепторами, розумінням ними обговорюваного питання, звичними для них доводами і формулюваннями. За наявності зворотного зв'язку з оратором з'являється іноді можливість перепитати, уточнити виказану думку, з'ясувати значення незнайомого терміну. За наявності зворотного зв'язку із слухаючими виникає можливість стежити за їх реакцією, дохідливістю перекладу, регулювати темп мови перекладача, а іноді і оратора і т. ін. При особистому контакті перекладача з комунікантами він може вдаватися до допомоги жестів, наочної демонстрації, додаткових пояснень. У подібних випадках переклад нерідко доповнюється елементами адаптивного транскодування, а деколи перекладач виступає в ролі додаткового учасника комунікації, відповідаючи на питання і виконуючи прохання одного або обох комунікантів.

V. Переклад на рівні слова / лексеми.

Слово як лексична одиниця мови виконує роль позначувача предметів/ понять, явищ, дій, живих і неживих істот, абстрактних понять. Воно має не тільки свою фонетичну, але й морфологічну структуру, яка виражає його категоріальні (морфологічні) значення. Залежно від частини мови, до якої це слово/ словоформа належить, воно може мати рід, число, відмінок (іменні частини мови) чи особу, число, час, вид і т. д., якщо це дієслово. Всі ці категоріальні морфологічні форми слова належить обов'язково і відповідно відтворювати (залежно від можливостей мови) при перекладі. Тому треба розрізняти слово як одиницю мови, тобто власне словникове/ номінальне значення слова та контекстуальне його значення (у різних морфологічних формах) у текстовому оточенні. На рівні мовної стратифікації слово береться поза контекстом, у його лексичних значеннях. Слово ж у своєму синтаксичному / функціональному значенні виступає тільки в конкретному контекстуальному оточенні. Саме з таким значенням слова найчастіше стикається кожен, хто вивчає іноземну мову чи сприймає її на слух у середній школі, у вищому навчальному закладі чи в процесі фахового перекладу/ тлумачення. Щоправда, переклад слова для учня зводиться, як правило, до

встановлення його прямого лексичного значення. Студента можуть цікавити не тільки прямі, але й переносні значення слів, синоніми чи антоніми того чи іншого слова, його значення в ідіоматичному виразі тощо. Тим часом фахового перекладача/ тлумача слово може цікавити у зв'язку з його етимологією, сферою стилістичного вживання, образністю, наявністю синонімів чи антонімів тощо. Внаслідок цього і встановлення лексичного, стилістичного чи етимологічного значення слова може щоразу формулюватися дещо по-іншому.

Послівний переклад. Як засвідчує вже сам термін послівний (чи дослівний), у самому прямому понятті назви цього типу перекладу ховається його справжня суть. А саме: переклад цей здійснюється над мовними одиницями, що є більшими/ ширшими за окреме слово. Отже, мовні одиниці, що так перекладаються (word-for-word), є завжди ширші структурно, ніж ізольовано взяті слова. Іншими словами, це синтаксичні словосполучення та речення (ідіоми). При перекладі "слово за словом" чи "слово в слово" передбачається, що кожне слово у мовній одиниці перекладу має зберігати те саме місце, що й в оригіналі, оскільки "слово перекладається за словом" word-by-word. Внаслідок такого перекладу часом може постати мовна одиниця – словосполучення або речення, в якому порядок слів не відповідає звичному порядку слів, що властивий мові перекладу. У таких випадках виникає переклад, який називають буквалістичним перекладом.

Достовірний / дослівний переклад мовних одиниць. Досить значна кількість синтаксичних одиниць, зокрема словосполучень і речень, перекладаються слово в слово, просто трансплантуються (переносяться у своїй структурній цілісності з французької мови в українську як, власне, і з української). Компоненти всіх сурядних словосполучень поєднуються синдетично (за допомогою сполучників) чи асиндетично (без допомоги сполучників). Причому, це можуть бути як вільні, так і усталені/ідіоматичні словосполучення.

При **вільному перекладі** перекладач вільно чи довільно (часто навіть тільки наближено) переказує значення національної реалії, ідіоми. Вільно передаються часто і значення деяких інших наших реалій суспільно-політичного життя. Вільний описовий переклад застосовують і тоді, коли постає потреба передати значення певної мовної одиниці дохідливіше, зрозуміліше або повніше. Вільним перекладом на рівні тексту завжди користуються для передачі загального (в більшості випадків скороченого) змісту оповіді, події чи навіть будь-якого законодавчого акту, постанови тощо. Такий вільний переклад, як і усний його переказ, зазвичай коротший (хоча може бути і довшим) за оригінал. У вільному перекладі, зрозуміло, змінюється стиль викладу, оскільки текст оригіналу переказується без дотримання багатьох його синтаксичних і стилістичних особливостей, зокрема й індивідуального авторського стилю, модальності.

Лекційне заняття № 3

Тема: Способи опису процесу перекладу.

План

1. Визначення процесу перекладу.
2. Поняття моделі перекладу.
3. Ситуативна модель перекладу.
4. Трансформаційно-семантична модель перекладу.
5. Психолінгвістична модель перекладу.

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. Процесом перекладу або перекладом у вузькому значенні цього терміну називаються дії перекладача по створенню тексту перекладу (власне переклад). *Процес перекладу включає, щонайменше, два етапи*: з'ясування перекладачем змісту оригіналу і вибір варіанту перекладу. В результаті цих етапів здійснюється перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу. При цьому дії перекладача часто інтуїтивні і перекладач часом не усвідомлює, чим він керувався при виборі того або іншого варіанту. Це, проте, не означає, що такий вибір повністю випадковий або довільний. Він багато в чому визначається співвідношенням способів побудови повідомлень в ПМ і МП. Теорія перекладу прагне з'ясувати, як відбувається перехід від оригіналу до тексту перекладу, які закономірності лежать в основі дій перекладача

II. Вивчення процесу перекладу виробляється непрямым шляхом за допомогою розробки різних теоретичних моделей, які з більшою або меншою наближеністю описують процес перекладу в цілому або яку-небудь його сторону. *Моделлю перекладу називається умовний опис ряду розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад всього оригіналу або деякої його частини.* Іншими словами, **моделі перекладу** – це загалом умовний опис низки послідовних ментальних операцій над мовними одиницями, виконуючи які перекладач мав би здійснити переклад оригіналу. Завдання моделей полягають у тому, щоб уявити процес перекладу в цілому, встановити його алгоритм, указати загальний напрямок думки перекладача і послідовні етапи переходу оригіналу від тексту оригіналу до перекладу.

У лінгвістичній теорії перекладу моделі перекладу представляють процес перекладу у вигляді ряду розумових операцій над мовними одиницями, тобто у вигляді лінгвістичних операцій, вибір яких обумовлюється мовними особливостями оригіналу і відповідними явищами в мові перекладу. Модель перекладу носить умовний характер, оскільки вона необов'язково відображає реальні дії перекладача в процесі створення тексту перекладу. Більшість таких моделей має обмежену пояснювальну силу і не претендує на те, що на їх основі може бути реально здійснений переклад будь-якого тексту з необхідним ступенем еквівалентності. Задачі моделі полягають лише в тому, щоб описати послідовність дій, за допомогою яких можна вирішити дану перекладацьку задачу за заданих умов процесу перекладу. Моделі перекладу розкривають окремі сторони функціонування лінгвістичного механізму перекладу. Хоча в своїй практичній роботі перекладач може добиватися необхідного результату і яким-небудь шляхом, не співпадаючим ні з однією з відомих нам моделей перекладу, знання таких моделей може допомогти йому в рішенні важких перекладацьких задач.

Опис перекладацького процесу за допомогою моделей перекладу включає два взаємозв'язані аспекти: 1) загальну характеристику моделі з вказівкою можливої сфери її застосування (пояснювальної сили моделі); 2) типи перекладацьких операцій (трансформацій), які здійснюються в рамках моделі. Модель перекладу може бути переважно орієнтована на позамовну реальність або на деякі структурно-семантичні особливості мовних одиниць.

У перекладознавстві склалися такі моделі перекладу як: ситуативна, семантична, психолінгвістична, трансформаційна, комунікативна, інформативна, мовних відповідників тощо. Зупинимося коротко на найрозповсюдженіших з них.

III. Ситуативна (інакше: денотативна) модель перекладу (Дж. Кетфорд; М. Веннер; В. Г. Гак та ін.) виходить з того безперечного факту, що зміст всіх одиниць мови відображають якісь предмети, явища, відносини реальної дійсності, які звичайно називаються денотатами. Створювані за допомогою мови повідомлення (відрізки мови) містять інформацію про якусь ситуацію, тобто про деяку сукупність денотатів, поставлених і певні відносини один до одного. В основі моделі лежить визнання співвіднесеності мовних одиниць оригіналу та перекладу з фактами оточуючої дійсності (референтами та денотатами), єдиними для всього людства. На цій основі переклад виступає процесом заміни (субституції) матеріальних знаків денотатів (= слів) в одній мові на знаки іншої мови, які відповідають тим же денотатам. При відсутності денотата у мові перекладу (наприклад, *ніску* для ескімосів чи *снігу* для бедуїнів) перекладач має застосувати компенсаційні перекладознавчі прийоми й засоби. Саме вона оптимально пояснює переклад як відтворення денотатів за допомогою зміни мовних форм.

Враховуючи, що основний зміст будь-якого повідомлення полягає у віддзеркаленні якоїсь позамовної ситуації, ситуативна модель перекладу розглядає процес перекладу як процес опису за допомогою мови перекладу тієї ж ситуації, яка описана на мові оригіналу. Сприймаючи текст оригіналу, перекладач ототожнює одиниці, що складають цей текст, з відомими йому мовними одиницями ПМ і, інтерпретуючи їх значення в контексті, з'ясовує, яку ситуацію реальної дійсності описує оригінал. Після цього перекладач описує цю ситуацію на мові перекладу. Таким чином, процес перекладу здійснюється від тексту оригіналу до реальної дійсності і від неї до тексту перекладу. У ряді випадків цей же процес йде коротшим шляхом, коли інтерпретація тексту або якої-небудь його частини була проведена наперед, і перекладачу відомо, що певні одиниці ПМ і МП вказують на однакові предмети, явища або відносини реальної дійсності. На цій підставі він може безпосередньо замінювати одиниці оригіналу відповідними одиницями перекладу, і звернення до реальної дійсності здійснюється поза даним актом перекладу. Модель перекладу при цьому зберігає свою основну орієнтацію: пояснення процесу перекладу як звернення до ситуації, що описується. При цьому йдеться не просто про необхідність інтерпретувати значення мовних одиниць в оригіналі по відношенню до реальної дійсності, враховувати, разом з лінгвістичним, і ситуативний контекст. Як вже наголошувалося, без співвідношення з реальною дійсністю неможливо зрозуміти навіть найпростіший мовний вислів.

Ситуативна модель перекладу володіє значною пояснювальною силою. Вона адекватно описує процес перекладу, коли для створення комунікативно рівноцінного тексту на МП необхідно і достатньо вказати в перекладі на ту ж саму ситуацію, яка описана в оригіналі. Інакше кажучи, за допомогою цієї моделі може досягатися еквівалентність на рівні ідентифікації ситуації. Найчіткіше ситуативна модель «працює» в наступних трьох випадках: 1) при перекладі безеквівалентної лексики; 2) коли ситуація, що описується в оригіналі, однозначно визначає вибір варіанту перекладу; 3) коли розуміння і переклад оригіналу або якої-небудь його частини неможливе без з'ясування тих сторін ситуації, які не входять в значення мовних одиниць, використаних в повідомленні. Таким чином, ситуативна модель перекладу правильно відображає ряд важливих сторін перекладацького процесу і дає можливість пояснити ті особливості вибору варіанту перекладу, які пов'язані із зверненням перекладача до реальної дійсності і подальшим її описом засобами МП.

У той же час ця модель володіє обмеженою силою, оскільки вона охоплює лише деякі способи реалізації процесу перекладу. Як відомо, описувана ситуація далеко не завжди однозначно визначає вибір варіанту перекладу, оскільки в більшості випадків вона може бути описана різними способами. І тоді найдокладніше з'ясування реальної ситуації, яку описує

оригінал, не дає ще перекладачу вказівок, які ознаки цієї ситуації треба відобразити при створенні повідомлення на МП. Ситуативна модель наближається до дійсності, певною мірою спрощуючи її. Вона, однак, не розкриває основного механізму переходу від тексту оригіналу до тексту перекладу і не може пояснити багатоваріантність перекладу одного і того ж фрагмента оригіналу.

IV. Трансформаційно-семантична модель перекладу володіє значною пояснювальною силою. Вона дозволяє описувати багато сторін перекладацького процесу, недоступні для безпосереднього спостереження. Особливо важливо, що, на відміну від ситуативної моделі, дана модель дає можливість відобразити роль значень мовних одиниць в змісті початкового тексту і залежність (хоча і не завжди пряму) від цих одиниць засобів МП, використовуваних в перекладі. Тим самим моделюються способи досягнення еквівалентності, де зберігається основне значення синтаксичних структур і лексичних одиниць початкового тексту. Спосіб представлення процесу перекладу, який використовується в трансформаційно-семантичній моделі, багато в чому відповідає інтуїції перекладача. У рамках цієї моделі робиться спроба пояснити спільність змісту оригіналу і перекладу на рівні мікрокомпонентів семантики мовних одиниць. Задача перекладача, в першу чергу, полягає в тому, щоб зберегти комунікативно релевантні семи. Зіставлення семного складу оригіналу і перекладу показує, що саме такі семи і відтворюються в процесі перекладу. Семи, що замінюють одна одну, можуть не співпадати, а бути зв'язані відносинами семантичного перефразовування. Перефразовування може також супроводжуватися додаванням або опущенням окремих семантичних ознак. Разом з тим очевидно, що і трансформаційно-семантична модель не є універсальною і не претендує на моделювання будь-якого перекладацького акту.

V. Ситуативна і трансформаційно-семантична моделі перекладу дають умовне зображення перекладу, не претендуючи на повну відповідність реальним діям перекладача. Щоб більш повно відображати діяльність самого перекладача, модель повинна включати опис психічних процесів, що забезпечують таку діяльність. З цією метою розробляється **психолінгвістична модель** перекладу, що використовує положення теорії мовної діяльності. Відомо, що відповідно до мети мовного акту у того, що говорить спочатку формується внутрішня програма майбутнього повідомлення, яка потім розгортається в мовний вислів. Виходячи з цього, **психолінгвістична модель перекладу постулює, що, здійснюючи процес перекладу, перекладач спочатку перетворює своє розуміння змісту оригіналу в свою внутрішню програму, а потім розгортає цю програму в текст перекладу.** Психолінгвістична модель перекладу повністю відповідає розумінню перекладу як виду мовної діяльності. Подальша деталізація психолінгвістичної моделі перекладу є важливою задачею теорії перекладу.

Лекційне заняття № 4

Тема: Перекладацька еквівалентність. Типи перекладацької еквівалентності.

План

1. Поняття еквівалентності перекладу.
2. Формальна та динамічна еквівалентність перекладу.
3. Змістові рівні перекладу.
4. Адекватність та тотожність перекладу.
5. Залежність еквівалентності від типу перекладного тексту

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. У теорії перекладу **еквівалентність** визначають як збереження у процесі перекладу відносної змістової, семантичної, стилістичної і функціонально- комунікативної рівності інформації, що міститься в оригіналі й перекладі. Еквівалентність перекладу залежить насамперед від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу. Деякі дослідники фактично замінюють еквівалентність **тотожністю**, стверджуючи, що переклад має повністю зберігати зміст оригіналу. Тому цілком природно, що в теорії і практиці перекладу оперують такими подібними поняттями, як **еквівалентність, адекватність і тотожність**. У широкому значенні **еквівалентність** розуміється як щось рівноцінне, рівнозначне чому-небудь, адекватність тлумачиться як щось цілком рівне, а тотожність трактується як щось, що є повним збігом, подібністю з чимось.

Еквівалентність оригіналу і перекладу полягає насамперед у спільності розуміння інформації, що міститься в тексті, у тому числі й тієї, яка впливає не лише на розум, але і на почуття реципієнта і яка не тільки експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно співвіднесена до підтексту. Еквівалентність перекладу залежить також від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу.

II. Дослідник-мовознавець Юджин Алберт Найда виокремлює **формальну та динамічну еквівалентність перекладу**. **Формальна еквівалентність** полягає у прагненні перекладача відтворити повідомлення якомога ближче до форми й змісту оригіналу, передаючи максимально точно його загальну структуру й окремі її складові елементи.

У випадку **динамічної еквівалентності** перекладач ставить за мету створення між текстом перекладу та його читачем такого самого зв'язку, який існував між оригінальним текстом і його читачем – носієм мови.

Еквівалентність виступає як основа комунікативної рівноцінності, наявність якої і робить текст перекладом. Одним із головних завдань перекладача є максимальна повна передача змісту оригіналу, і, як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу дуже значна. Наголошуючи на еквівалентності перекладу Тарас Романович Кияк, український вчений-мовознавець, зазначає, що переклад повинен справляти на свого читача чи слухача такий самий вплив, як і оригінал на власного читача; він повинен звучати, ніби оригінал, і не містити у собі відчуття забарвлення перекладу. Ця теза засвідчує ту вагому роль у праці перекладача, яку відіграє його рідна мова. Останню ніколи не зможе перевершити у процесі перекладу мова іноземна, оскільки лише у власній мові ми повністю можемо відчути всю гаму почуттів, які дарує рідне слово, і тим паче поєднання слів. Причому ця істина стосується не лише літературного перекладу, але й науково-технічного. У свою чергу, О.М. Паршин розрізняє

потенційно досягну еквівалентність, під якою розуміється максимальна спільність змісту двох різномовних текстів, що допускається через різницю мов, на яких створені ці тексти, і перекладацьку еквівалентність як реальну змістову близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем у процесі перекладу. При цьому межею перекладацької еквівалентності він вважає максимально можливий (лінгвістичний) ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, але в кожному окремому перекладі змістова близькість до оригіналу різного ступеня й різними способами наближується до максимального. Американський дослідник Ю. А. Найда стверджує, що переклад полягає у створенні на мові перекладу найближчого природного еквівалента оригіналу;

– поняття «еквівалентність» набуває оцінний характер і правильним перекладом визнається лише еквівалентний переклад.

Відомий перекладач поетичних творів С. Я. Маршак також зосереджує увагу в своїх працях на проблемі досягнення еквівалентності під час перекладу. Він наголошує на тому, що поняття перекладацької еквівалентності, як і буквализму та перекладацької вільності не зводиться до питання щодо вибору відповідної одиниці перекладу на певному мовному рівні.

III. Таким чином, відповідно до теорії В.М. Комісарова еквівалентність перекладу полягає в максимальній ідентичності всіх рівнів змісту текстів оригіналу і перекладу. У теорії рівнів еквівалентності В. М. Комісарова, яка була опублікована 1990 року в книзі «Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти)» він виокремив у плані змісту оригіналу і перекладу п'ять змістових рівнів:

- 1) рівень мети комунікації;
- 2) рівень опису ситуації;
- 3) рівень висловлювання;
- 4) рівень повідомлення;
- 5) рівень мовних знаків.

Це означає, що одиниці оригіналу і перекладу можуть бути еквівалентні один одному на всіх п'яти рівнях або тільки на деяких з них. Таким чином, еквівалентні одиниці повністю або частково існують у мові перекладу та вихідній мові, але їх використання залежать від перекладача його творчих здібностей і знань, а також від уміння враховувати і зіставляти всю сукупність мовних і позамовних чинників. Для точнішого розкриття питання еквівалентного перекладу, необхідно розглянути типологію перекладу еквівалентів.

IV. Окрім еквівалентності перекладачеві також потрібно розуміти поняття *адекватності та тотожності перекладу*. Як відомо, переклад потребує концентрації і точної передачі змісту перекладеного матеріалу. У зв'язку з цим, необхідно з'ясувати поняття «адекватність» й «еквівалентність», які дещо відрізняються один від одного. Адекватність трактується, як вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична йому відповідність. Таким чином, адекватний переклад слід розуміти як відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Переклад тексту можна вважати адекватним, якщо хоча б одна з двох нижче вказаних умов збережена: 1) правильно перекладені всі терміни та їхні сполучення; 2) переклад є зрозумілим для спеціаліста, оскільки він чітко розуміє зміст написаного і не має до перекладача ніяких питань і зауважень.

Відповідно до теорії Н.В. Складчикової у перекладознавстві є необхідність виокремлювати чотири основні параметри адекватності перекладу:

- 1) параметр адекватності передачі семантичної інформації;
- 2) параметр адекватності передачі емоційно-оцінної інформації;
- 3) параметр адекватності передачі експресивної інформації;
- 4) параметр адекватності передачі естетичної інформації.

Безперечно в поняття адекватність входить передача стилістичних й експресивних відтінків оригіналу. Крім того, навіть за відсутності формальної точності передачі окремих слів та словосполучень переклад у цілому може бути адекватним. Як зауважує Р.К. Міньяр–Білоручев, переклад є адекватним саме завдяки порушенню цієї елементарної і поверхової точності. Він зауважив, що це відбувається, тоді коли окремі, другорядні елементи тексту передаються у повній відповідності із задумом автора, відтак переклад досягає високого

ступеня адекватності. У поняття адекватний переклад В.М. Комісарова вкладає більш широкий смисл, а тому може використовуватися як синонім коректного перекладу, який забезпечує необхідну повноту міжмовної комунікації в конкретних умовах. Обов'язковою умовою адекватного перекладу для лінгвістів В. І Карабан, О. В. Борисова, Б. М. Колодій, К. А. Кузьміна, є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, мати широкі знання граматичних норм цільової мови та сталі навички мовлення мовою перекладу, у тому числі навички вживання у перекладі слів, словосполучень та синтаксичних конструкцій, які є у мові перекладу і які відсутні у мові оригіналу. Поділяючи погляди вище згаданих науковців, А.В. Федоров під адекватністю розуміє повноцінний переклад і визначає повноцінність перекладу як вичерпну передачу змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну йому відповідність. Повноцінність перекладу, на його думку, полягає у передачі специфічного для оригіналу відношення змісту і форми шляхом відтворення особливостей останньої чи створення функціональних відповідностей цим особливостям.

Таким чином, із розглянутого вище можна зробити висновок про те, що адекватний переклад є передачею сказаного автором зі збереженням точності формату тексту, мови, стилю, задуму автора та стилістичних відтінків оригіналу. У випадку, коли під час перекладу відбувається втрата формальної точності, переклад теж можна вважати адекватним. Водночас буває і так, що переклад є адекватним саме завдяки порушенню поверхової точності. Головною рисою адекватного перекладу є збереження концепції вихідного тексту.

Поняття адекватності, тотожності, повноцінності і навіть аналогічності залишаються в тому самому семантичному полі, що й термін «еквівалентність» й іноді дублюють один одного.

V. Залежність еквівалентності від типу перекладного тексту.

• С. Виноградов розглядає проблему еквівалентності в залежності від типу перекладного тексту. Рівень еквівалентності усних і письмових перекладних текстів різний. Найскладнішим для досягнення еквівалентності є **усний**, насамперед **синхронний**, переклад. При синхронному перекладі на зниження рівня еквівалентності впливають:

• фазовий зсув (усне перекладне мовлення породжується майже одночасно з сприйняттям усного повідомлення мовою оригіналу: на деяких відрізках перекладач відстає від тексту оригіналу за рахунок випередження на інших);

• синтаксичні трансформації (дієслово замість дієслівного звороту, перетворення складнопідрядного речення на складносурядне або на самостійне речення; зняття займенникових повторів тощо);

• словесне ущільнення (згортання) інформації;

• скорочення інформативної надмірності (надлишковості), якщо вона має місце в мовленні оратора;

• ймовірнісне прогнозування, тобто вмінні передбачати зміст фрази за її початковими лексичними одиницями, ключовими словами;

• прискорення темпу мовлення (в ритмі 150-200 слів на хвилину), при цьому неминучі пропуски та помилки;

• втрата особистісних характеристик мови оратора (тембр, модуляція голосу, експресивність інтонації тощо).

В. С. Виноградов еквівалентність усного перекладу оригіналу визначає як редуковану відносно еквівалентність [Виноградов, с. 20 – 21].

Рівень еквівалентності **письмового перекладу** – книжних (друкованих) текстів – набагато вищий. На відміну від усного, письмовий переклад створюється при постійному зверненні до оригіналу, до різних словників, довідників, енциклопедій тощо.

Офіційно-ділові тексти повністю орієнтовані на передачу змісту. Їхня форма в більшості випадків стереотипна. Звертання, зачини тексту, послідовність викладу, кінцівки документів у кожній мові підпорядковуються суворим правилам риторики та рясніють мовними штампами. У мові перекладу зберігається композиція оригіналу, але самі мовні штампи можуть відрізнитися за внутрішньою формою, збігаючись за змістом. У процесі перекладу іноді доводиться вдаватися до дослівного викладу (наприклад, в дипломатичних документах).

Відносність еквівалентності офіційно-ділових текстів визначається:

- відмінностями в мовних кліше, в риторичних структурах різних мов;
- можливістю появи елементів буквалізму;
- стилістичною нейтралізацією тексту перекладу;
- розбіжністю характеристик нейтрального стилю в різних мовах [Виноградов, с. 22].

Для **суспільно-інформативних текстів** (газетних і журнальних публікацій) характерне використання значної кількості звичних кліше, стереотипних фраз, газетних штампів, політичних термінів і понять, соціальних реалій тощо. У цьому випадку перекладач прагне перш за все передати точний соціально-політичний зміст таких публікацій і їхню суспільну спрямованість.

Відмінності між оригіналом і перекладом суспільно-інформативних текстів виникають за рахунок:

- синтаксичних трансформацій рема-тематичного характеру;
- усталених в мові перекладу відповідників;
- різниці в стилі газетно-журнальних публікацій мов оригіналу та перекладу;
- пояснювальних експлікацій в перекладі.

Ступінь відносної еквівалентності **наукових текстів** залежить від їхніх типів і видів. Чим більше формалізований науковий текст, тим еквівалентніший його переклад. Переклади деяких праць з математики, хімії чи біології, що складаються з стереотипних фраз, які вводять відповідні формули, майже тотожні оригіналу. У процесі перекладу наукових праць основне - передати логіку думки, суть наукової доктрини, послідовність міркування. Для цього нерідко приходиться в перекладах міняти синтаксичну структуру фраз оригіналу, знижувати емоційну тональність, якщо вона є в оригіналі, давати описові трактування термінів.

Рівень відносної еквівалентності перекладів наукової літератури обумовлюється:

- деякими граматичними трансформаціями,
- логічними, термінологічними уточненнями та роз'ясненнями.

У **художньому перекладі** (особливо віршованому), за словами В. С. Виноградова, свої особливі закони еквівалентності оригіналу: «... він може лише нескінченно зближуватися з оригіналом. Тому що у художнього перекладу є свій творець, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, літературному та соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу» [Виноградов 2006, с. 23].

Причини відносної еквівалентності художнього перекладу й оригіналу викликані:

- своєрідністю сприйняття оригіналу перекладачем;
- різносистемністю мов;
- відмінностями соціокультурного середовища;
- стилем перекладача тощо.

Лекційне заняття № 5

Тема: Перекладацькі трансформації. Типи перекладацьких трансформацій.

План

1. Поняття перекладацької трансформації.
2. Типи перекладацьких трансформацій

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у вказаному значенні, називаються **перекладацькими (міжмовними) трансформаціями**. Оскільки перекладацькі трансформації здійснюються з мовними одиницями, що мають як план змісту, так і план виразу, вони носять формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення початкових одиниць. Залежно від характеру одиниць початкової мови, які розглядаються як початкові в операції перетворення, перекладацькі трансформації підрозділяються на **лексичні і граматичні**. Крім того, існують також **комплексні лексико-граматичні трансформації**, де перетворення або зачіпають одночасно лексичні і граматичні одиниці оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки.

Основні типи лексичних трансформацій, вживаних в процесі перекладу, включають наступні перекладацькі прийоми: *перекладацьке транскрибування і транслітерацію, калькування і лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію)*. До **найпоширеніших граматичних трансформацій** належать: *синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), розчленовування речень, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення)*. До **комплексних лексико-граматичних трансформацій** відносяться *антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) і компенсація*.

II. Типи перекладацьких трансформацій

1. Перестановка.
2. Заміна.
3. Додавання.
4. Опущення.

1. Перестановка

Перестановка – вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямоування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу.

Елементи перестановки

1. *слова;*
2. *словосполучення;*
3. *частини складного речення;*
4. *речення в тексті (складному синтаксичному цілому).*

Синтаксичні перестановки

1. <i>Інверсійний</i> порядок речення, викликаний перестановкою підмета.	англ. <i>Two urgent problems were solved.</i> укр. <i>Було вирішено дві гострі проблеми.</i>
--	---

2. <i>Прямий</i> порядок речення з фінальною постпозитивною обставиною (порівн. вживання англійських прислівників here (тут), only (лише), enough (достатньо), зумовлене синтаксичною структурою англійської мови і т. ін.).	англ. <i>But some question arise here.</i> – укр. <i>Але тут виникає питання.</i>
3. Вживання означення перед (після) присудка	англ. <i>The mentioned above is not, however, so important.</i> укр. <i>Однак згадане вище не є таким важливим.</i>
4. Перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом ВМ.	Порівн. уживання форми Past Perfect у другому реченні зі значенням передування дії, позначений в першому реченні: англ. <i>Are you going to the conference this week?– asked George. We had reached the cinema.</i> укр. <i>Ми підійшли до кінотеатру. – Ви збираєтесь на конференцію цього тижня? – запитав Джордж.</i>

2. Заміни

Заміна (субституція) - уживання однієї мовної одиниці замість іншої.

Заміна - метод спостереження за мовними фактами, що полягає в підстановці різних мовних одиниць в однаковому оточенні для з'ясування їхнього співвідношення. Те ж, що **комутація**.

А. Граматичні заміни

Одиниці заміни	Приклади
1. Форма слова	Порівн.: форма мн. іменника в англійській мові заміняється формою однини в українській: овес – <i>oats</i> , картопля – <i>potatoes</i> і т. ін.
2. Частина мови	Порівн.: а) віддієслівні іменники в англійській мові – українська дієслівна форма: <i>whistles - свистіти</i> і т. ін.; б) форма прикметника – форма іменника: англ. <i>Australian prosperity</i> – укр. <i>процвітання Австралії</i> й т. ін.; в) форма прикметника в предикативній функції в англ. мові – дієслово в українській: <i>to be glad – радіти</i> і т. ін.
3. Члени речення	Порівн.: а) при актуальному членуванні речення в англійській мові темою є підмет, ремою – група присудка або один із членів цієї групи, в українському перекладі – додаток: <i>I was offered another post – Мені запропонували нову посаду</i> й т. ін.; б) англійський підмет – український додаток: <i>The resolution declares...-У резолюції сказано...</i>

<p>4. Речення</p> <p>а) просте – складне</p> <p>б) складне – просте</p> <p>в) головна частина – підрядна частина</p> <p>г) <i>сурядність</i> – <i>підрядність</i> (сполучникове речення – безсполучникове речення)</p>	<p>Порівн.:</p> <p>а) заміна простого речення складним: англ. <i>I like watching children playing.</i> - Люблю дивитися, як граються діти.</p> <p>б) заміна складного речення простим: англ. <i>It was so noisy that we couldn't hear anyone.</i> укр. <i>В галасі ми нікого не могли почути</i> й т. ін.;</p> <p>в) заміна головної частини підрядною англ. <i>While he was looking through the contract, the phone rang.</i> укр. <i>Він розглядав контракт, коли йому зателефонували.</i></p> <p>г) заміна сурядності підпорядкуванням: англ. <i>The chairman being late, they had to wait.</i> укр. <i>Оскільки голова затримувався, їм довелося чекати.</i></p>
--	--

Б. Лексичні заміни

Лексична заміна – це заміна лексичних одиниць (слів і лексикалізованих словосполучень) ВМ лексичними одиницями МП, які не є їхніми словниковими еквівалентами.

Види лексичних заміни

Найменування виду	Визначення	Причини заміни
Конкретизація	Заміна слова ВМ із загальним значенням словом МП із приватним значенням	<p>Розбіжність у структурі двох мов:</p> <p>а) відсутність у МП слова з таким же діапазоном значень, порівн.: англ. <i>thing</i> (узагальнене значення – річ, предмет, справа, факт і укр. конкретизоване <i>речі</i> (мн.), <i>багаж</i>: <i>His things were everywhere.</i> – Його речі були розкидані всюди;</p> <p>б) розбіжність у граматичних характеристиках (порівн. трансформацію українського іменника в англійське дієслово: укр. <i>візувати</i> (документ) – англ. <i>initial</i> – початковий;</p> <p>в) розходження в стилістичних особливостях: англ. <i>impose</i> (накладати) – укр. <i>нав'язувати</i> й т. ін.</p>
Генералізація	Заміна при перекладі слова із вузьким значенням одиницею з узагальненим значенням	англ. <i>rigrose</i> – укр. <i>ціль</i> ; укр. <i>призначення</i> – англ. <i>appointment</i> ; англ. <i>deny</i> – заперечувати, укр. – <i>відмовлятися</i> ; англ. <i>department</i> – укр. <i>відділ, факультет, відомство, міністерство</i> й т. ін.

Розширення змісту	Заміна одного слова іншим, заснована на причинно-наслідкових відношеннях висловлення.	англ. <i>I am proud</i> - укр. <i>Я пишаюся</i> (<i>Я знаю їхні достоїнства, тому пишаюся ними</i>).
--------------------------	---	--

В. Антонімічний переклад

Антонімічний переклад – комплексна лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в трансформації стверджувальної конструкції в негативну (або навпаки) і супроводжується заміною одного зі слів ВМ антонімом у МП.

Засоби вираження антонімічної заміни

Українська мова	1. Подвійне заперечення 2. Частина <i>не</i> перед антонімічною заміною з негативною семою 3. Антонімічна заміна частки <i>не</i> частками <i>тільки, як тільки</i> .	<i>Я не ненавиджу його. - Батько не забороняв (дозволяв) відвідувати клуб. Я тільки дома помітив (не помітив раніше), що мені дали не ту книгу.</i>
Англійська мова	1. Негативна частка при слові з негативною характеристикою, в перекладі стверджувальне речення. 2. Прийменник <i>without</i> 3. Заміна частковозаперечної модальності загально-негативною модальністю.	<i>You can't be serious. – Ви жартуєте.</i> <i>The light was cut off and we were without for several hours. – Світло вимкнули, і ми були в темряві декілька годин.</i> <i>Keep off the cage! – Не підходьте до клітки!</i>

Г. Компенсація

Компенсація - прийом перекладу, коли елементи тексту ВМ не мають еквівалентів у МП: англ. *The fact that the prices rocketed depressed them a lot.* – укр. *їх дуже засмутило те, що ціни різко зросли*.

Фактори, що спричиняють використання компенсації

1. Відсутність у МП засобів еквівалентного перекладу.
2. Можливість тільки неповного перекладу одиниці мови оригіналу.
3. Необхідність передати внутрілінгвістичну семантику, яка співвідноситься з мовою оригіналу, додатковими засобами.
4. Потреба в передачі діалектних особливостей.
5. Пошуки засобів для передачі індивідуальних особливостей мовлення.
6. Відсутність у МП слів, які збігалися б за референціальним значенням зі словами ВМ.
7. Розходження мовних відповідностей у прагматичному значенні.

Примітка

Досить часто компенсація заповнює втрату стилістичної інформації іншими засобами мови. Еквівалентність перекладу виявляється не на рівні слів, а на рівні всього речення в цілому, порівн.:

англ. *They couldn't help laughing at his accent, "he do" and "they does"*.

укр. *Не можна було не посміхнутися, почувши його акцент та висловлення типу «хочить» та «хотять».*

3. Додавання

Додавання – лексичні збільшення, обумовлені формальною невизначеністю семантичних компонентів словосполучення у ВМ.

В основі додавання лежать комплетивні відношення між елементами верифікованого дієслівного словосполучення. Невипадково, лексичний еліпсис у ВМ стосовно перекладу

3. Харрис назвав доречними словами:

англ. *The Head proposed a meeting to discuss the most urgent issues.* -

укр. *Завідувач запропонував провести збори, щоб обговорити найбільш гострі проблеми.*

4. Опущення

Опущення – 1) відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження; 2) пропуск, втрата.

Опущення в перекладі – це еліпсис семантично-надлишкових слів, порівн.:

англ. *This is an important remark to make.* – укр. *Це – важливе зауваження.*

Мета опущення:

1. Усунення надмірності.
2. Прагнення уникнути явищ, не властивих мові перекладу (порівн. парні синоніми в англійській мові, не властиві українській та російській мовам:
англ. *Just and equitable treatment.* – укр. *Справедливе відношення.*
3. Намір уникнути стилістичного навантаження (порівн. технічні та наукові тексти).
4. Можливість здійснювати компресію тексту з метою усунути його надмірне “роздування”.
5. Прагнення до максимальної конкретності.

Перекладацькі трансформації рідко вживаються роздільно, сполучаючись, як правило, один з одним.

Структурні особливості трансформації в перекладі

Структурні трансформації – один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в повному або частковому транспонуванні форми слова однієї мови в систему іншої.

Види структурних трансформацій у перекладі

1. **Транскрипція** - спеціальний спосіб запису перекладного тексту, заснований на строгій відповідності між буквами письма ВМ та звуками МП, порівн. англо-український переклад:

[*metrapolitan*] – метрополітен;

[*sten*] – *стен*;

[*fail*] – *файл*;

[*'intavju:*] – *інтерв'ю*;

2. **Транслітерація** - передача тексту, написаного за допомогою алфавітної системи вихідної мови засобами алфавітної системи мови - перекладу, по-рівн. англо-український переклад:

dessert – *десерт*;

detective – *детектив*;

ileal – *ідеал*;

prize – *приз*;

final – *фінал*.

3. **Калькування** – утворення нових слів або введення в мову перекладу нових способів словотвору шляхом запозичення словотвірних моделей мови оригіналу.

Калька – запозичення шляхом буквеного перекладу слів або зворотів у мові по складовим їхнім частинам, порівн.:

англ. *subside* – укр. *субсидія*;

англ. *suburb* – укр. *пригород*;

англ. *submarine* – укр. *субмарина*;

англ. *typical* – укр. *типовий*;

англ. *unfortunate* – укр. *нещасний*.

4. **Описовий переклад** – переклад слова з однієї мови на іншу, здійснюваний за допомогою лексикалізованого сполучення, порівн. англо-український переклад:

navy – *військово-морський флот*;

oblige – *робити ласку*;

one-way – *однобічний рух*;

opera – оперний театр;

tracker – програма для обробки аудіо-треків.

5. **Наближений** переклад (переклад за аналогією) - підбір найближчої за значенням відповідності в мові перекладу для лексичної одиниці іноземної мови, яка не має у перекладній мові еквівалентних відповіностей, порівн. англо- український переклад:

inspect – уважно оглядати;

institution – навчальний заклад;

penetrate – проникати усередину;

доцент – *assistant professor*.

6. **Трансплантація** (іншомовні вислови) – перенос слів і висловів у текст перекладу в іноземному написанні для надання тексту автентичності, порівн.: *Windows* – це програма, що робить Ваш ПК легким у користуванні.

Лекційне заняття № 6

Тема: Граматичні аспекти перекладу

План

1. Граматичні трансформації в процесі перекладу
2. Лексичні трансформації та їх класифікація

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

I. Граматичні трансформації в процесі перекладу

Для адекватного перекладу англійського тексту перекладач не може не враховувати граматичного значення форм англійського речення. Неправильна передача значення англійських граматичних форм і конструкцій призводить до перекручування змісту оригіналу. У практиці перекладу необхідно одночасно враховувати значення лексики й особливості граматики для досягнення адекватності. Інакше кажучи, перекладач завжди має справу з лексико-граматичними відповідностями. Розбіжності граматичної структури англійської та української мов, з погляду перекладу, виражаються у двох категоріях перекладацьких проблем: проблеми перекладу в умовах розбіжності граматичних структур і проблеми перекладу в умовах розходження граматичних ознак мови оригіналу і мови перекладу. Крім того, специфічні ускладнення пов'язані з перетворенням не тільки окремих морфологічних граматичних категорій (морфологічні перетворення на основі словоформ), а й складних граматичних структур (синтаксичні перетворення на рівні речень і надфразових єдностей).

Граматичні властивості одиниць мови складаються з низки явищ: форми слова, словосполучення, речення, порядку елементів, граматичних значень форм, контекстуальних функцій форм і значень. Кожного разу, розглядаючи інформаційну навантаженість тієї чи іншої мовної категорії, що підлягає перекладу, ми беремо до уваги не тільки лексико-семантичне значення слів і їх сполучень, але і їх граматичні ознаки, що можуть дуже істотно впливати на правильність перекладу.

Спільність між граматичними властивостями української і англійської мов задається їх загальною належністю до індоєвропейської родини і виявляється у наявності загальних граматичних значень, категорій і функцій, наприклад: категорій числа у іменників, категорій ступенів порівняння у прикметників, категорії часу у дієслова, функціональної значущості порядку слів і т. ін.

Водночас не слід забувати, що як розбіжності, так і подібності між граматичними формами, їх функціями і значеннями можуть бути повними і неповними. Відповідно, стає можливим повний переклад чи різні варіанти неповного перекладу. Повна подібність, як правило, зустрічається порівняно рідко, так само як і повна розбіжність, що неможливо компенсувати. Тому головне, з чим доводиться мати справу перекладачеві, – це, по-перше, необхідність компенсації і, по-друге, характер компенсації при перекладі граматичних форм.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Трансформація може бути повною чи частковою залежно від того, змінюється структура речення повністю чи тільки частково. Звичайно, коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні – часткова. Крім заміни членів речення, можуть замінятися і частини мови. Найчастіше це відбувається одночасно.

Варто зважати на всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу, а саме:

- синтаксичну функцію речення;
- його лексичне наповнення;
- його значеннєву структуру;
- контекст (оточення) речення;
- експресивно-стилістичну функцію речення.

Невідповідності в будові двох мов завжди викликають необхідність у граматичних трансформаціях. Ці невідповідності бувають або повними, або частковими. Повні невідповідності спостерігаються, коли в українській мові відсутня граматична структура, яка є в англійській мові, наприклад, герундій.

Однак частіше граматична категорія існує в обох мовах, але повної відповідності немає, наприклад, це стосується категорії числа. Вона існує і в англійській, і в українській мовах, але вживання однини і множини не завжди збігається.

У деяких випадках англійська граматична категорія ширша, ніж українська. Англійська часова форма Past Simple ширша від українського минулого часу. Вона може відповідати минулому часу українських дієслів різних видів і станів і, таким чином, перекладається по-різному.

Слід звернути увагу на ті випадки часткової відповідності, коли дана граматична категорія є в обох мовах, але збігається не в усіх формах, наприклад, дієприкметник. В українській мові немає перфектної форми дієприкметника.

Отже, усі зазначені явища – відсутність відповідної форми, часткові відповідності, розбіжності в характері та вживанні форми – викликають при перекладі необхідність граматичних трансформацій.

Під **граматичними трансформаціями** слід розуміти перетворення структури речення в процесі перекладу для відтворення найточнішої відповідності англійському реченню на матеріалі української мови зі збереженням єдності змісту і форми. **Це вже буде нова єдність, яка відповідає нормам мови перекладу. Граматичні трансформації складаються з таких операцій:**

- зміна структури речення;
- зміна порядку слів;
- заміна частин мови та членів речення;
- додавання слів;
- опущення слів з граматичних причин.

Контекстуальне оточення речення також може вимагати його граматичної трансформації в перекладі. Найчастіше це спостерігається при перекладі англійських фраз чи речень, які починаються з того самого особистого займенника, що не відповідає нормам української мови.

Якщо розглядати окремі види граматичних трансформацій, то, мабуть, найбільш розповсюдженим прийомом варто вважати заміну англійських іменників українськими дієсловами. Це явище пов'язане з багатством і гнучкістю дієслівної системи української мови.

Заміни іменника дієсловом можуть відбуватися з різних причин: і через відсутність відповідного іменника в українській мові, і через необхідність зміни будови речення відповідно до норм української мови.

Зміна структури речення при перекладі. Не завжди переклад англійського речення полягає в дослівній передачі значення кожного слова. Найчастіше при перекладі з англійської доводиться змінювати структуру речення, порядок слів, розбивати одне речення на два чи з'єднувати два речення в одне.

Причинами таких змін можуть бути відсутність відповідного граматичного явища в українській мові, а також розбіжність стилістичних особливостей граматичних конструкцій і значення структури англійського й українського словосполучення, наприклад:

The primarily task is to ensure the inviolability of the state border. – *Головне завдання – забезпечення недоторканності державного кордону.*

При виборі порядку слів у процесі перекладу на українську мову необхідно розглядати два

типи англійських речень: 1) із прямим порядком слів; 2) з інверсією, тобто порушенням звичайного порядку слів.

1. В українській мові, на відміну від англійської, значеннєвий центр висловлювання (“центр ваги”) часто знаходиться наприкінці речення:

Cooperation and coordination with other state agencies is in accomplishing border protection missions. – *Взаємодія і координація зусиль з іншими відомствами полягає у виконанні завдань охорони державного кордону.*

При перекладі англійського речення з прямим порядком слів необхідно визначити його значеннєвий центр, щоб точно передати зміст. У кінець українського речення звичайно ставиться слово, що виражає нову інформацію в англійському розповідному реченні без емпізи (логічного виділення):

Certain directions and ways of legal migration can be observed. – *Можна виділити деяку тенденцію щодо шляхів та каналів законної міграції.*

2. Англійські речення з інверсією передаються на українську мову реченнями, у яких також порушений звичайний порядок слів (за винятком випадків граматичної інверсії, тобто зміни порядку слів у питальних і наказових реченнях):

Mine is a totally different approach. – *Підхід мій зовсім інший.*

Для досягнення адекватності перекладу часто доводиться замінювати члени речення через розбіжність значеннєвої структури англійських і українських словосполучень і речень, наприклад:

*I am confident you will benefit from participating in this research program both **personally and professionally.*** – *Я впевнений, що ви одержите користь від участі в цій науково-дослідницькій програмі як в особистому, так і професійному сенсі.*

Перекладач має право застосовувати **зміни структури речення** (змінювати просте речення на складнопідрядне чи складносурядне, розбивати одне речення на два чи поєднувати два речення в одне), якщо це необхідно для передачі змісту, наприклад:

Taking into account a growing threat of terrorism ..., the role of the State Borderguard Service of Ukraine is being considerably increased. Nowadays it is an important national security institution,...

З урахуванням реалій сучасності, виклику, який був оголошений терористичними силами ..., суттєво зростає роль ДПСУ як важливого інституту національної безпеки держави,...

Перестановки, тобто перебудова або зміна структури речення, викликаються низкою причин. Основною причиною, як уже зазначалось, є невідповідність у будові речення в англійській та українській мовах. Фіксований порядок слів англійського речення звичайно носить ієрархічний характер. Спочатку йдуть головні члени речення – підмет і присудок, а потім другорядні. В українській мові порядок слів вільний, але в ній помітна тенденція розміщувати основний зміст висловлювання (роздум) у кінці речення, коли її (тобто рему) виражає підмет. У граматиці української мови вказується на те, що звичайне розміщення членів речення відповідає моделі: обставини, присудок, підмет, тобто порядок слів обернений прийнятому в англійській мові. В українській мові другорядний член речення може стояти на початку речення, якщо він є вихідним моментом висловлювання і вводить так звану тему – те, про що йдеться в повідомленні.

Вчора в Вашингтоні відбулась прес-конференція. Центр повідомлення (рема) – *прес-конференція* – виражений підметом і стоїть у кінці речення. Однак такий порядок не є абсолютно обов’язковим. Наприклад:

Прем’єр-міністр виступив вчора по телебаченню. Тут рема (підмет) стоїть на початку речення. В англійській мові тематичний підмет стоїть на початку речення відповідно до встановленого прямого порядку слів. Як зазначає англійський лінгвіст М. Халлідей, звичайно (але не завжди) темі притаманне початкове положення у висловлюванні.

Перестановка викликається не тільки необхідністю виділення центру висловлювання (реми), але й іншими причинами. Те ж саме іноді стосується і порядку розміщення головного і підрядного речення.

He started back and fell against the railings, trembling as he looked up. (W. Thackeray). –

Подивившись угору, він стріпнувся, відійшов і, затремтівши, прихилився до огорожі.

В оригіналі головному реченню відведено перше місце, воно стоїть на початку, а підрядне речення на другому місці. Однак логічно підрядне речення часу виражає не тільки часову послідовність, але і причинні відносини: він поглянув угору і здригнувся, і відійшов, тобто те, що він побачив, змусило його здригнутися і відійти. Дієприкметник *trembling*, зважаючи на кому, належить до підрядного речення. В українському реченні він логічно співвідноситься з другим присудком прихилився.

Заміни. Перестановки в числовому вигляді зустрічаються не так часто. Причини заміни частин мови чи іншої конструкції в українській мові – невідповідність у вживанні відповідних форм і конструкцій, лексичні причини: різне слововживання, різні норми узгодження в англійській і в українській мовах.

Граматичні заміни – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Заміни може піддаватися граматична одиниця мови оригіналу будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення визначеного типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм однієї мови на форми іншої. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу включає не просте вживання у перекладі граматичних форм оригіналу, а відмову від них, тобто заміну таких форм на інші, що відрізняються від них за граматичним значенням. Так, в англійській і українській мові існують форми однини і множини, і, як правило, співвіднесені іменники в оригіналі й у перекладі вживаються в тому самому числі, за винятком випадків, коли формі однини в англійській мові відповідає форма множини в українській (*money – гроші*) чи навпаки, англійській множині відповідає українська однина (*struggles – боротьба; outskirts – окраїна*). Граматична заміна застосовується, коли одиниця іноземної мови перетворюється на одиницю перекладу з іншим граматичним значенням, але має те ж саме логічне. Наприклад, заміна дієслова на іменник, множини на однину або навпаки:

I'm a poor swimmer. – Я погано плаваю.

The tired speaker was silent. – Оратор стомився і замовк.

It was the scream that goes through you and makes your blood run cold. – Це був такий пронизливий крик, від якого кров застигає в жилах.

Наприклад, особлива значеннєва роль англійського артикля може бути компенсована при перекладі на українську мову за рахунок займенників:

They were powerful enough not to need a tsar, especially the tsar. – Вони були досить могутні, щоб не мати потребу в якомусь царі, особливо в такому царі.

Отже, граматична заміна полягає в перекладі не стільки самої вихідної форми, скільки її граматичної чи значеннєвої функції у тексті. І цей прийом застосовується у тих випадках, коли необхідно перекласти одиницю мови, категоріальне значення якої взагалі відсутнє в мові, на яку виконується переклад.

II. Лексичні трансформації та їх класифікація

Головна мета перекладу – досягнення адекватності. За визначенням А. В. Федорова, адекватність – це “вичерпна передача значеннєвого змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому”.

Основне завдання перекладача у досягненні адекватності – як можна точніше передати всю інформацію, що зазначена в тексті оригіналу, з дотриманням відповідних норм мови, на яку виконується переклад.

Перекладацькі трансформації визначаються Я. І. Рецкером як “прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому українську відповідність, що не збігається зі словниковим”.

У перекладі іншомовного тексту на лексичному рівні можуть виникати ситуації, коли в мові перекладу немає словникового відповідника, коли таке слово є, але його значення неповне, коли різним значенням багатозначного слова оригіналу відповідають різні слова в мові перекладу. Способи вирішення таких проблем полягають у використанні кальок, напівкальок, приблизного перекладу, описового перекладу або тлумачення, транслітерації та транскрипції.

У лексичному значенні трансформації полягають у заміні лексичної одиниці оригіналу лексичною одиницею перекладу і зміною її внутрішньої форми. Загалом можна виділити 7 різновидів лексичних трансформацій, пише Я. І. Рецкер, а саме:

- диференціація значень;
- конкретизація значень;
- генералізація значень;
- змістовний розвиток;
- антонімічний переклад;
- цілісне перетворення;
- компенсація втрат у процесі перекладу.

Диференціація значень являє собою таку перекладацьку трансформацію, унаслідок якої відповідником у перекладі стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і яке підібрано з урахуванням контекстуального значення слова, що перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу:

Materials are anything from which products can be made. – Матеріали – це все те, з чого можна виробити вироби.

Конкретизація значення – це лексична трансформація, унаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вузької семантики, наприклад:

But at the foundation level, things are less straightforward, because different scholars hold different conceptions of the nature of the object. – Проте на засадничому рівні проблеми мені зрозумілі, оскільки різні вчені мають різні уявлення про природу цього явища.

Нерідко конкретизація застосовується при перекладі англійського дієслова *to be*, що вживається в англійському мовленні значно частіше, ніж відповідне українське дієслово *бути*:

The focus is on the description of the selection process itself. – Тут увага зосереджується на описі самого процесу відбору.

У процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення англійських слів, а й розширення значення. Лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і яка протилежна за напрямком трансформації конкретизації, є генералізація, унаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням:

The first factories were driven by water. – Перші фабрики працювали на воді.

Оскільки застосування генералізації може призводити до певної втрати (точності) інформації, використовувати її слід обачно, тільки у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника слова, що перекладається, може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу.

Змістовний розвиток є таким прийомом контекстуальної заміни, коли в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Іноді відхилення в перекладі від “букви” оригіналу необхідно для досягнення адекватності перекладу, оскільки в мовах оригіналу та перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми та існувати різні традиції мовлення:

Additional evidence comes from comparative studies of living animals and plants. – Додаткові докази можна отримати через порівняльні дослідження існуючих тварин та рослин.

Only when quantum theory became available in the 1920s was it possible to understand more complicated problems. – Лише коли в 1920-х було опрацьовано квантову теорію, стало можливим розуміння складніших проблем.

Крайнім випадком такого способу перекладу, як семантичний розвиток, при перекладі слів і словосполучень є *антонімічний переклад*, коли форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна на негативну і навпаки), а зміст лексичної одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним.

По суті, термін “антонімічний переклад”, який зустрічається в перекладознавчій літературі, є неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишаються без

особливих змін. Тому для позначення даного способу перекладу В. Ка- рабан використовує термін “формальна негативація”, в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов’язана зі зміною змісту на протилежний.

Означена трансформація представлена трьома видами: 1) негати- вація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом *не-* або словосполученням з часткою *не*, наприклад, *to continue* – *не зупинятися*, *small* – *невеликий*, *to ignore* – *не помічати*); 2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, наприклад, *unabbreviated* – *повний*, *unabolished* – *такий, що залишається чинним*, *unallowed* – *заборонений*, *to disable* – *блокувати, закривати*); 3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів (наприклад, *not impossible* – *можливий*, *not disaggregative* – *цільний*, *to disappear nowhere* – *завжди залишатися*).

У певних контекстах деякі англійські слова, що не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять, як правило, заперечу- вальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом *не-* або сполученнями частки *не* з антонімічним відповідником слова, що перекладається, наприклад, *to fail* – *не вдатися*, *to hate* – *не любити*, *to be ignorant* – *бути несповідомим*. Тому формальна негативація є одним з прийомів реалізації контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті.

Одними з таких слів, у перекладі яких найчастіше застосовується даний прийом, є дієслово *to fail* і похідний від нього іменник *failure*:

Moreover, a gas chromatograph failed to detect the presence of organic molecules. – *Більше того, газовий хроматограф не зміг виявити присутність органічних молекул.*

Прийом *цілісного перетворення* – це різновид семантичного розвитку, але у випадку цілісної перебудови до уваги беруться не елементи, а ціла форма (речення або навіть текст). Особливо багато подібних прикладів серед висловів усного мовлення:

How do you do! – *Добрий день!* *Welcome!* – *Ласкаво просимо!* *Don't mention it.* – *Немає за що дякувати.* *Well done!* – *Молодець!* *That'll do.* – *Достатньо.* *Help yourself, please.* – *Пригощайтесь, будь ласка.*

Прийом компенсації втрат при перекладі виникає в першу чергу під час перекладу так званих культурних реалій країни мови оригіналу, аналогів яких не існує в країні мови перекладу. В основному це стосується проблем перекладу реалій. Дослідники розглядають декілька різновидів реалій: географічні, етнографічні, міфологічні, суспільні та історичні.

Крім видів трансформації, за класифікацією Я. І. Рецкера, існують декілька інших типів лексичних змін під час перекладу, на які звертає увагу український дослідник В. Карабан. Серед них треба визначити транскодування, калькування, описовий переклад, а також додавання слова, вилучення слова, заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та перестановку слова.

Лекційне заняття № 7

Тема: Аналіз лексичних труднощів перекладу

План

1. Сплутування графічного вигляду слів
2. «Фальшиві друзі» перекладача
- 2.1. Інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми
- 2.2. Лексикалізовані форми множини
- 2.3. Пароніми і переклад
3. Лексичні особливості перекладу
4. Граматичні особливості перекладу

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
4. Максименко О.В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: нова книга, 2008. 168 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.

1. **Сплутування графічного вигляду слів.** Це явище широко поширене на перших етапах перекладу англійської науково-технічної літератури – це, так би мовити, «хвороба росту», з якою дуже важко боротися. Якщо звернути увагу на найбільш поширені випадки сплутування графічного вигляду слів, то можна уникнути помилки, які, в основному, обумовлені неухважністю.

2. Only – the only. Добре відомий прислівник only – «тільки» часто плутають з the only, яке позначає «єдиний». Наявність перед only артикля вказує на те, що the only є прикметником, що відповідає на запитання «який». Відповідно, the only не може позначати «тільки», а перекладається як «єдиний».

3. Some – the same. Some – кількісний займенник. The same – прикметник зі значенням той самий. Хоча це добре відомо, ці слова часто плутають.

4. Because – because of. Because – сполучник «тому що» і за ним слідує підмет. Because of – прийменник «через», «внаслідок» і за ним слідує обставина.

5. To accept – «приймати»; to except – «виключати».

6. To affect – «впливати на»; to effect – «здійснювати».

7. About – «приблизно», «біля»; above – «вище».

8. To ascribe – «приписувати»; to describe – «описувати».

9. To arise – «виникати»; to rise – «підніматися».

10. To attack – «атакувати», «приступати до»; to attach – «прикріплювати», «приділяти».

11. Band – «смуга»; bond – «зв'язок».

12. Beside – «поряд»; besides – крім (цього).

13. Before long – «незабаром»; long before – «задовго до».

14. Coarse – «грубий»; course – «хід», «курс»; of course – «звичайно».

15. To confirm – «підтверджувати»; to conform with – «відповідати».

16. Considerable – «значний»; considered – «той, що розглядається», «той, що був розглянутий».

17. Continuous – «безперервний»; continued – «подальший».

18. Except – «за виключенням»; to expect – «очікувати».

19. Few – «майже не», «дуже мало»; a few – «декілька».

20. Ingenious – «винахідливий»; ingenuous – «простий».

21. Inter (префікс) – «між»; intra (префікс) – всередині.

22. Last – «останній»; at last – «нарешті».
23. Least – «найменший»; at least – «принаймні».
24. Little – «майже не», «дуже мало»; a little – «декілька».
25. To note – «відмічати»; to notice – «помічати».
26. Object – «мета», «предмет»; to object – «перечити».
27. Once – «один раз»; at once – «відразу», «негайно».
28. Present – «наявний», «теперішній»; to present – «представляти», «дарувати»; to be present – «бути присутнім».
29. Principal – «головний»; principle – «принцип».
30. To precede – «передувати»; to proceed – «продовжувати».
31. To prove – «доказувати»; to provide – «надавати», «забезпечувати».
32. Successive – «послідовний»; successful – «успішний».
33. Unable – «нездатний»; to enable – «уможливити».
34. Variable – «мінливий», «змінна величина»; various – «різноманітний»; varied – «різний».
35. To vary – «змінюватися»; very – «дуже».

2. «Фальшиві друзі» перекладача.

2.1. Інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми

У багатьох мовах існують слова, що мають дуже подібну (звукову) форму і нерідко, але зовсім необов'язково, ідентичне значення (так звані інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми), Особливо часто вони вживаються у науково-технічній літературі, наприклад, "теорія", "метод", "експеримент", "аргумент", "дефініція" тощо. Переклад таких слів з англійської мови на українську може становити для перекладачів-початківців, як не дивно, певні труднощі, оскільки їхні значення можуть бути зовсім різними, як, наприклад, у випадку actual, що має значення не "актуальний", а "дійсний", або correspondent, українським відповідником якого є не "кореспондент", а "відповідний",

Actually перекладається «фактично», а не «актуально».

Із точки зору перекладу усі такі слова можна умовно поділити на 3 групи: 1) справжні (або повні) інтернаціоналізми, семантичні структури яких тотожні, наприклад, hypothesis га "гіпотеза", tendency та "тенденція"; 2) часткові інтернаціоналізми або налівінтернаціоналізми, що мають тільки частку тотожних значень, наприклад, thesis – "теза; дисертація; шкільний твір" і "теза"; або student – "студент; учень; вчений; той, хто проходить перепідготовку; стипендіат" та "студент"; 3) псевдоінтернаціоналізми, що не мають подібних значень, наприклад, conductor "диригент" та "кондуктор", audience "аудиторія" і "аудієнція". Слова першої групи не становлять небезпеки ломшювого перекладу, але вони нечисленні, тоді як слова другої та третьої групи, значно більш численні, можуть бути прийми і і за справжні інтернаціоналізми і перекладені невірне (через що вони й називаються "фальшивими друзями" перекладача).

Нижче наводяться приклади справжніх інтернаціоналізмів і часткових та повних псевдоінтернаціоналізмів та їхні українські відповідники:

1) Справжні інтернаціоналізми; norm – норма, paradox – парадокс, automatic – автоматичний, aspect – аспект, conceptual – концептуальний, plan – план, marker – маркер, principle – принцип, object – об'єкт, percent – процент, tradition – традиція, role – роль, argument – аргумент, dynamics – динаміка, cognitive – когнітивний, symbol – символ, system – система, perspective – перспектива, problem – проблема, fact – факт, computer – комп'ютер, program – програма, contact – контакт, category – категорія, process – процес, formalism – формалізм, catalog – каталог, model – модель, paradigm – парадигма, negative – негативний, intuition – інтуїція, specialization – спеціалізація, author – автор, journal – журнал, form – форма, deduction – дедукція, isomorphism – ізоморфізм, variant – варіант, algorithm – алгоритм, formula – формула, realism – реалізм, causation – каузація, focus – фокус, literature – література;

2) Часткові псевдоінтернаціоналізми: construction – "конструкція" і "побудова", regular – "регулярний" і "закономірний", address – "адреса" і "звертання, звернення", speaker – "спікер" і "промовець", to discuss – "дискутувати" і "обговорювати", operation – "операція" і

“робота”, final – “фінал” і “заключний”, stress – “стрес” і “наголос”, pilot – “пілот” і “лоцман”, selection – “селекція” і “вибір”, collection – “колекція” і “збір, зібрання”, license – “ліцензія” і “дозвіл”, correction – “корекція” і “виправлення”, progression – “прогресія” і “просування”, obstruction – “обструкція” і “перешкода”, limit – “ліміт” і “межа”, presentation – “презентація” і “виклад”, test – “тест” і “перевірка”, control – “контроль” і “керування”, universal – “універсальний” і “загальний”, orientation – “орієнтація” і “спрямованість”, technical – “технічний” і “спеціальний”, concert – “концерт” і “увага; стурбованість”.

Original у науково-технічній літературі позначає «первісний», «початковий», а не «оригінальний».

Originally, відповідно, перекладається «спочатку», а не «оригінально».

Progressive переважно перекладається «поступовий», а не «прогресивний».

Progressively позначає «поступово», «все більш», а не «прогресивно».

Specific часто позначає «питомий», наприклад, питома вага, а не «специфічний».

Technique зазвичай перекладається в науково-технічній літературі «метод», «методика», «процес», а не «техніка».

Procedure так само як і попереднє слово позначає «метод», «методика», а не «процедура».

Figure позначає «малюнок», «цифра», «число», а не «фігура».

Subject – це «питання», «предмет», а не суб'єкт.

Extra зазвичай позначає «додатковий», «зайвий», а не «вищої якості».

3) Повні псевдоптернаціоналізми: accurate – точний (а не «акуратний»), reason – причина (а не «резон»), academic – університетський, навчально-науковий (а не «академічний»), paper – стаття (а не «папір»), complement – додаток (а не «комплімент»), technique – прийом (а не «техніка»), elegant – стрункий (а не «елегантний»), familiar – знайомий (а не «фамільярний»), conference – «конференція» і «нарада», notation – система умовних позначок (а не «нотація»), scholar – вчений (а не «школяр»), decade – десятиріччя (а не «декада»), order – порядок (а не «ордер»), expertise – компетентність (а не «експертиза»), manuscript – рукопис (а не «манускрипт»), objective – мета (а не «об'єктив»), intelligence – розум (а не «інтелігенція»), composition – склад (а не «композиція»), expression – вираз (а не «експресія»), anonymous – невідомий (а не «анонімний»), criticism – критичне зауваження, критика (а не «критицизм»), data – дані (а не «дата»), figure – «цифра» або «малюнок» (а не «фігура»),

У багатьох випадках відповідне англійське слово має більше значень, а яких тільки одне два значення є тотожними. Наприклад, англійське слово routine має щонайменше чотири значення («сталий порядок дій, розпорядок; консервативний метод роботи; математична програма; поточний, заведений»), а подібне за формою українське слово «рутина» має щонайбільше два значення (зазначені перше і друге), слово unify має два основних значення («об'єднувати, поєднувати; зводити до єдиного, уніфікувати»), тоді як відповідне українське слово «уніфікувати» не має першого значення англійського слова.

Той факт, що часто подібні англійські слова характеризуються більш розгалуженою семантичною структурою, ніж відповідні українські слова, має важливі наслідки для перекладацької практики; переклад міжмовних омонімів з англійської мови на українську приховує у собі більше можливостей помилок, ніж переклад і яких слів з української на англійську мову, тому що англійське слово може бути вжитим не у тому значенні, то омонімічне йому українське слово. Наприклад, слово article може вживатися у значеннях «стаття», «виріб, предмет» та «артикуль», і перекладаючи це слово з англійської, потрібно вибрати одне із його значень, тоді як при перекладі українського слова «артикуль» на англійську мову проблеми вибору значення не виникає, тому що це слово в українській мові має тільки одне значення. Гака ситуація, коли ані пінське слово ширше за значенням, ніж відповідне українське слово, спричиняється до того, що неуважний перекладач може неправильно вибрати відповідник, зводячи семантичну структуру ані пінського слова тільки до одного значення.

Якщо перекладач стикається у тексті оригіналу із словом, подібним за формою певному українському слову, це повинно бути попередженням йому уважніше поставитися до аналізу конкретного значення англійського слова з тим, аби не припуститися помилки через неврахування усіх значень англійського слова.

Наслідками такого неуважного ставлення до перекладу міжмовних омонімів — “фальшивих друзів” перекладача можуть бути невинуватене семантичне калькування, порушення норм лексичної сполучуваності, стилістична неадекватність відповідника та перекручення значення слова, що перекладається. Досвідчений перекладач або добре знає усі випадки міжмовної омоніми та паронімії, або ж свідомий того, що слова певної форми приховують небезпеку неправильного перекладу через оманливу подібність до певних українських слів, і тому звертається до контексту вживання та перекладних словників для уточнення їхніх значень. Менш досвідчені перекладачі, особливо через брак часу або небажання звергтися до словників, більше ризикують потрапити у таку пастку, подавши у перекладі подібне за формою українське слово.

Більшість псевдоінтернаціоналізмів у двох мовах належать до однієї частини мови (наприклад, *to revise* і “ревізувати” є дієсловами, а *sketch* і “скетч” – іменниками), однак існують деякі псевдоінтернаціоналізми, як, наприклад, *correspondent* “відповідний” і “кореспондент”, *graphic* “графічний” і “графік”, що належать до різних частин мови. Слід також мати на увазі, що ступінь семантичних розбіжностей, зокрема у характері значень, є неоднаковим для різних частин мови: вони найбільші серед прикметників та прислівників. Крім того, специфіка значень міжмовних омонімів-псевдоінтернаціоналізмів найбільше виявляється у сфері не основних, а похідних значень. Необхідно також пам’ятати, що вибір відповідників деяких псевдоінтернаціоналізмів може залежати від характеру їх лексичної сполучуваності в англійській мові: так, *visual* у сполученні із іменниками *aids* та *instruction* перекладається не як “візуальний”, а як “наочний” (відповідно, “наочне приладдя” та “наочне навчання”).

2.2. Лексикалізовані форми множини

Особливим видом “фальшивих друзів” перекладача можна вважати лексикалізовані форми множини окремих слів, що мають значення, відмінні від форм однини: *work* “робота” – *works* “праці” і “завод”, *fund* “фонд” *funds* “фонди” і “гроші”, *development* “розвиток” – *developments* “події”, *industry* “промисловість” – *industries* “галузі промисловості”, *difference* “різниця” – *differences* “розбіжності”, *damage* “ушкодження” – *damages* “збитки”. Перекладач або повинен знати всі лексикалізовані форми множини англійських слів та їхні українські відповідники, або ж бути уважним до тих випадків, коли перекладена форма множини не зовсім узгоджується із рештою смислу речення чи тематикою даного фрагмента тексту.

2.3. Пароніми і переклад

Однією з поширених причин неадекватності перекладу лексичних елементів є небажання або неможливість перекладача, особливо недосвідченого, користуватися словником для перевірки своїх здогадок і рішень стосовно перекладу гогочи того слова. Досить часто це трапляється у випадку паронімічних слів, тобто слів, дуже подібних за формою, але відмінних за значенням, наприклад, *economical* «економічний» та *economical* «економний, ощадливий», *temporal* «часовий» та *temporary* «тимчасовий» тощо. Перекладач може прийняти певне слово за його паронім і таким чином буде перекладати останній, а не те слово, що необхідно перекласти. Таке помилково вибране слово називається «малафоризмом».

Всі пароніми можна умовно поділити на афіксальні, коли слова відмінні афіксами (*principal* «головний» – *principle* «принцип», *tend* «тяжіти» – *trend* «тенденція», *adapt* «адаптувати, пристосувати» – *adopt* «приймати»), та кореневі, коли відмінності між словами спостерігаються у корені або основі слова (*continual* «регулярний» – *continuous* «тривалий», *momentary* «миттєвий» – *momentous* «дуже важливий»). Паронімами можуть бути слова не тільки однієї й тієї ж частини мови, а й різних частин мови, а також різні форми одної о й того ж слова; *polemic* «полеміка» – *polemical* «полемічний», *personal* «особистий» – *personnel* «особовий склад», *accept* «приймати, погоджуватися» – *except* «крім», *thesis* «теза» – *theses* «тези», *hypothesis* «гіпотеза» – *hypotheses* «гіпотези».

Навіть носії англійської мови можуть плутати певні подібні за формою слова і тому для попередження помилок укладаються списки і словники паронімів, аби навчити відрізняти паронімічні слова. Перекладачі-початківці повинні знати такі слова. Нижче наводяться деякі

англійські пароніми та їхні українські відповідники;

acceptance «прийняття, визнання» – acceptation «прийняте значення слова»
adherence «суворе дотримання» – adhesion «склеювання, злипання» advance «просування, успіх, прогрес» – advancement «висування» (*гіпотези тощо*)
advantageous «вигідний, сприятливий» – adventitious «випадковий, незапланований»
to affect «впливати» – to effect «здійснювати»
analogous «аналогічний» – analogical «аналоговий»
assay «випробовування, перевірка» – essay «нарис»
ceremonial «формальний, урочистий» – ceremonious «церемонний»
consequent «наступний» – consequential «важливий»
credible «ймовірний» – creditable «надійний»
definite «певний» – definitive «остаточний, суттєвий»
dependable «надійний» – dependent «залежний»
disposal «передача; розпорядження» – disposition «розташування, тенденція»
effective «дієвий, чинний» – efficient «ефективний»
elaborateness «ретельність» – elaboration «опрацювання»
elemental «стихийний» – elementary «елементарний»
emergence «поява» – emergency «непередбачений випадок»
ensure/insure «гарантувати» – assure «заповнювати»
especially «особливо» – specially «спеціально»
euphemism «евфемізм» – euphuism «евфуїзм»
excerpt «за виключенням» – accept «приймати» – excerpting «виключаючи»
exceptionable «неприйнятний» – exceptional «непересічний»
expedient «доцільний» – expeditious «терміновий»
factious «фракційний» – factitious «штучний» – fictitious «фіктивний»
fatal «фатальний» – fateful «важливий, вирішальний»
forceful «переконливий» – forcible «примусовий»
formalism «педантичність» – formality «формальність»
historic «історичний (*такий що має історичне значення*)» – historical «історичний (*такий, що має відношення до історії*)»
human «людський» – humane «гуманний»
hypothesize «робити заставу» – hypothesize «висувати гіпотезу»
imaginary «уявний» – imaginative «такий, що характеризується багатою уявою»
impassable «непрохідний» – impossible «неможливий» – impassible «нездоланний»
inapt «непридатний» – inept «незграбний»
indiscreet «необачний» – indiscrete «недискретний»
inflammable «вогнебезпечний» – inflammatory «запальний»
judicial «судовий» – judicious «розсудливий»
laudable «вартий похвали» – laudatory «хвалебний»
lay «класти» – lie «лежати»
legislation «законодавство» – legislature «законодавчий орган»
major «головний» – mayor «мер»
opacity «неясність» – opaqueness «непрозорість»
partisan «партійний» – partisan «партизан»
passable «прийнятний» – passible «підвладний» – possible «можливий»
pendant «підвіска» – pendent «невирішений» – pending «незавершений»
phantasm «ілюзія» – phantom «видіння»
policy «політика» – polity «форма правління»
practical «практичний» – practicable «здійснюваний»
professorate «посада професора» – professoriate «професорський склад»
progress «прогрес» – progression «просування, рух»
purport «смісл, зміст» – purpose «мета»
qualitative «якісний» – quantitative «кількісний»
quite «досить, доволі» – quiet «тихий, спокійний»

raise «піднімати, підносити» – arise «підніматися»
receipt «отримання» – recipe «рецепт» – recipient «отримувач»
reflective «мислячий» – reflexive «зворотний»
resort «рятівний засіб» – resource «ресурс» – recourse «звернення за допомогою»
reversal «зворотний хід» – reversion «повернення»
sensible «розумний» – sensitive «конфіденційний» – sensual «чуттєвий» – sensuous «емоційний»
shade «відтінок» – shadow «тінь»
signal «сигнал» – single «єдиний»
soluble «розчинний» – solvable «вирішуваний»
specific «конкретний» – special «спеціальний»

3. Лексичні особливості перекладу

1. Again. Це слово зв'язує окремі ланки міркування, забезпечує між ними логічні зв'язки. Для чіткості перекладу рекомендується вносити again на початок речення.

Добре відоме значення цього слова «знову». Проте, можна запропонувати декілька інших варіантів перекладу, які відображають конкретні логічні зв'язки: «з іншої сторони», «і в цьому випадку», «у свою чергу», «крім цього». Конкретне значення залежить від контексту. Отже, у кожному окремому випадку слід звертати увагу на характер логічного зв'язку.

The new procedure enabled us to overcome the above difficulties. Again there took place an unexpected drop in the demand for this product. Нова методика дала нам можливість подолати вказані труднощі. *З іншої сторони*, відбувся неочікуваний спад попиту на цей продукт.

Again this is in accord with experiment. І в цьому випадку це знаходиться у повній відповідності з експериментом.

2. Also. Під час перекладу доречно вносити це слово на початок речення. Крім добре відомого значення «також», його можна перекласти «крім того». Це забезпечує чіткий зв'язок у тих випадках, коли мова далі іде про нове явище, речовину, метод, застосування.

All these observations were made abroad, but a number of economist in this country also analyzed some new features of the phenomenon. Усі ці спостереження були зроблені за кордоном, проте, крім цього, нові риси цього явища були проаналізовані вітчизняними дослідниками.

3. Alternative, alternatively. Alternative може бути як іменником, так і прикметником, і його зазвичай перекладають «альтернатива», «вибір». До цих значень словник додає «взаємовиключальний», «альтернативний». Однак, у більшості випадків alternative не підкреслює факт взаємного виключення двох можливостей, а лише вказує на наявність ще одної або декількох можливостей. У таких випадках рекомендується перекладати іменник значеннями «варіант», «можливість», а прикметник – «інший», «можливий».

No final decision between all these various alternatives is possible at present. На цьому етапі неможливо остаточно зупинитися на одному з цих варіантів.

Значення прислівника alternatively можна вивести зі значень прикметника alternative і перекладати: «з іншого боку», «в іншому випадку», «по черзі».

4. Apart. Складність перекладу apart полягає у тому, що це слово вказує на відстань між окремими елементами. Ці елементи доводиться виявляти з контексту.

They are too far apart from each other. Вони занадто далеко один від одного.

They stand apart from the rest. Вони стоять осторонь від інших.

I can't tell the twins apart. Я не можу розрізнити близнюків.

The whole thing came apart in my hands. Ця річ розпалася у моїй руці.

Якщо до apart додати прийменник from, то значення буде зовсім іншим, а саме «крім», «не рахуючи», «незалежно від».

Apart from everything else we had financial problems. Крім усього іншого, у нас з'явилися фінансові проблеми. Quite apart from перекладається «не кажучи вже про».

It's a difficult problem to solve today, quite apart from the complications that may appear tomorrow. Важко вирішити навіть сьогоднішню проблему, не кажучи вже про ускладнення, які можуть виникнути завтра.

5. To appear. Це дієслово має три значення: «з'являтися», «виступати», «здаватися». Проте,

дуже часто to appear перекладають дієсловом «виявлятися». Так, наприклад, речення “This method appears to offer the best result”, зазвичай перекладають «Виявляється, що ця методика дасть кращі результати». Такий переклад є неточним, оскільки припущення видається за здійснений факт. Доречніше перекласти «Здається, що ця методика дасть кращі результати». Для уникнення помилок можна перекладати це дієслово вставним словами «мабуть», «певно».

This appears to hold true for all the countries. Мабуть, це справедливо для всіх країн.

6. Approach. Словник наводить три значення цього слова «наближення», «підступ», «підхід». У науково-технічній літературі це слово має значення метод.

On this approach the economy of the country can be better analyzed. За цього підходу можна краще проаналізувати економіку країни.

7. To attempt. Добре відомі значення цього дієслова «намагатися», «спробувати» можна застосовувати, коли після цього дієслова стоїть інфінітив.

We attempted to carry out this investigation. Ми намагалися провести це дослідження.

Однак, якщо після дієслова стоїть іменник, то слід перекладати значенням «розпочинати».

We attempted this investigation. Ми розпочали це дослідження.

III форма цього дієслова у функції означення зазвичай перекладається «розпочатий».

The attempted investigation proved to be a success. Розпочате дослідження виявилось успішним.

8. To be available. Загальновідомі значення цього словосполучення «бути доступним», «бути наявним». У заперечному реченні іноді важко зрозуміти що мається на увазі.

This information was not available. Ця інформація була недоступна.

Складається враження, що інформацію було засекречено. Проте, зазвичай, це словосполучення позначає відсутність чисто по технічним або фізичним причинам. У таких випадках to be available рекомендується перекладати як «бути наявним», а not to be available – «не бути наявним». Прикметник (not) available, відповідно, перекладається як «наявний» «не наявний», «відсутній».

У деяких випадках to be available має значення «бути вільним», not to be available – «бути зайнятим», to become available – «з’явитися», «звільнитися».

9. Badly. Виходячи зі значення прикметника bad – «поганий», прислівник badly зазвичай перекладають лише одним значенням «погано». Проте, badly часто слід перекладати прислівниками «сильно», «дуже». Єдиний смисловий зв’язок між прикметником bad і прислівником badly у цьому випадку полягає в тому, що прислівник вживається у контексті, що вказує на нестачу чого-небудь, на негативний результат. Наприклад, to want badly позначає «дуже сильно потребувати» to cut oneself badly – «сильно порізатися».

Further work on this problem is, however, badly needed. Однак, над цією проблемою треба ще дуже багато попрацювати.

10. To be bound. Звичайне значення цього дієслова «в’язати», «прив’язувати», проте у сполученні з інфінітивом це дієслово перекладається «повинен».

You are bound to act. Ти повинен діяти.

11. But. Добре відоме значення цього слова «але». Проте слід знати, що це слово багатозначне і виступає у значеннях «лише», «тільки», «крім», «за виключенням», а також зустрічається у сполученнях з цими значеннями.

The last but one. Передостанній.

Everybody passed the test but you. Усі крім тебе склали тест.

12. Careful, carefully. Серед багатьох значень цих слів добре відомі «обережний» і «обережно». Однак, якщо після careful стоїть іменник, то під час перекладу у науковій і технічній літературі слід користуватися значенням «ретельний», а слово carefully, відповідно, перекладається «ретельно».

You should have a careful medical examination. Тобі слід пройти ретельний медогляд.

13. To cause. Добре відоме значення цього слова «викликати». Проте, у поєднанні з інфінітивом це дієслово має значення «змушувати». Якщо інфінітив у пасивному стані, то у перекладі його слід ставити в активній формі.

This caused them to separate. Це змусило їх розійтись.

14. Characteristic of. Це слово часто сприймається як іменник, оскільки після нього стоїть

прийменник of – одна з ознак іменників, що виражає відношення родового відмінку. Проте, це слово часто буває прикметником.

Excellent service is characteristic of this company. Відмінний сервіс характерний для цієї компанії.

15. To claim. У першому значенні це слово перекладається «вимагати», «звертати на себе».

To claim reimbursement of damages. Вимагати компенсації збитків.

У другому значенні claim перекладається «претендувати», «вважати», «заявляти», «стверджувати» і часто вживається у тих випадках, коли повідомлення авторів викликають сумнів.

John claims to have seen a UFO. Джон стверджує, що бачив НЛО.

16. Consideration. Це слово крім добре відомого значення «розгляд» у науково-технічній літературі часто має значення «судження», «міркування», «причина».

Time is another important consideration. Час – це ще одна важлива причина.

17. Conventional, conventionally. Зазвичай серед двох словникових значень «умовний», «стандартний» при перекладі беруть перше, що сильно викривляє значення речення. Тому рекомендується перекладати це слово як «загальноприйнятий», «звичний», а прислівник conventionally – «зазвичай».

These terms are convenient because they are conventional in the sphere of economics. Ці терміни зручні, оскільки вони загальноприйняті в економіці.

18. Different. Хоча перше значення цього прикметника у словнику «інший», його зазвичай перекладають значенням «відмінний», «неоднаковий» (за аналогією зі значенням іменника difference «відмінність»). Це може викривити значення. Адже, залежно від контексту, речення They went a different way позначає або «Вони пішли різними шляхами», тобто розійшлися, або «Вони пішли іншим шляхом», тобто пішли далі разом.

A different solution of the problem was discovered by the government. Уряд знайшов інше вирішення проблеми.

19. End. Крім добре відомого значення «кінець», це слово має значення «мета», яке вживається у таких словосполученнях як to this end, with this end in view, toward this end in view, які перекладаються «з цією метою».

20. To estimate. Це слово може перекладатися як «оцінювати», «приблизно оцінювати», так і значеннями «обчислювати», «вираховувати», «визначати».

It is estimated that we will reach Europe's level of development in fifty years or so. Вважається, що ми досягнемо рівня розвитку Європи через п'ятдесят або більше років.

21. Evidence. Добре відоме значення цього слова «доказ». Однак, у науково-технічній літературі широко поширене і друге значення цього слова «дані».

Several lines of evidence indicate that this course of actions will have a negative effect. Різні дані вказують на те, що такі дії матимуть негативний вплив.

22. Fail. Це дієслово вимагає особливого підходу у кожному конкретному випадку. Проте у науково-технічній літературі сполучення to fail з інфінітивом рекомендується перекладати заперечною часткою «не», яка додається до дієслова.

You failed to show proper results. Ти не показав належних результатів.

23. Fair, fairly. Перше значення прикметника fair у словнику «чудовий». Але в науковій літературі це слово позначає «прийнятний», «непоганий», «задовільний», «доволі», «досить».

The building of a reliable economic system involves a fair number of difficulties. Побудова надійної економічної системи пов'язана з доволі великими труднощами.

За аналогією зі значенням прикметника fair «гарний», невластивого науково-технічній літературі, прислівник fairly перекладається як «дуже», «зовсім», «доволі».

Fairly good «дуже добрий», fairly efficient «дуже ефективний».

24. To follow. Серед багатьох значень цього дієслова основними є 1) «слідувати за (кимось)», 2) «застосовувати», «підкорятися», 3) «прослідковувати», «контролювати».

One of the procedures described in Part 1 has been followed here. Тут була застосована одна з методик, описаних у першій частині.

Зазвичай викликає труднощі переклад пасивної конструкції to be followed by «слідувати за».

Day is followed by night. За днем слідує ніч.

25. For. Труднощі виникають коли for є 1) сполучником або 2) у поєднанні з наступним інфінітивом.

Якщо for стоїть перед підметом, то він є сполучником, який перекладається «оскільки», «тому що».

The economy cannot prosper for it is overloaded with corruption. Економіка не може процвітати, оскільки вона перевантажена корупцією.

Прийменниковий зворот for ... інфінітив – «для того, щоб ... присудок».

The problem is far too involved for one to be able to solve it. Ця проблема занадто складна, щоб її можна було вирішити.

26. The former...the latter. The former...the latter (разом чи окремо) вживаються у тих самих випадках, коли в англійському тексті треба замінити раніше згадані іменники.

France and Ukraine are European countries. The former is developed, the latter is developing.

27. Hardly. Прислівник hardly позначає не «твердо» як би це можна було вивести зі значення прикметника hard, а «майже не», «ледве», «наряд чи».

You can hardly count on Jason doing that job. Навряд чи ти можеш розраховувати на те, що Джейсон виконає роботу.

28. To hold. Це дієслово має чотири значення, які різко відрізняються одне від одного: 1) «тримати», «займати»; 2) «вважати», «стверджувати»; 3) «мати силу», «діяти», «поширюватися на», «бути справедливим»; 4) «проводити» (конференцію, збори).

Those principles appear to hold for the economies of most countries. Ці принципи, здається, є вірними для економік більшості країн.

This holds of course for the whole economic system. Це, звичайно, має силу до всієї економічної системи.

29. Incidentally. У словнику на першому місці стоїть значення «випадково». У перекладі користуються переважно ним, що й призводить до помилок. У науково-технічній літературі прислівник incidentally, зазвичай, виступає у значенні «до речі», «до того ж», «водночас».

Incidentally, it is convenient to introduce the following abbreviations. Водночас зручно ввести такі скорочення.

30. Instance. Крім значення «приклад», у науково-технічній літературі це слово часто має значення «випадок».

In this instance the advantage is based upon the availability of free capital. У цьому випадку перевага пов'язана з наявністю вільного капіталу.

31. To involve, involving. Зазвичай слово to involve перекладають «включати», що передбачає часткову участь, тоді як у більшості випадків це дієслово вказує на те, що це явище охоплює весь процес або що процес проходить крізь певну стадію. Тоді to involve варто перекладати «бути пов'язаним з», «брати участь», «охоплювати», «являти собою», «відбуватися».

Being very rich involves solicitude at heart. Велике багатство пов'язане з самотністю в душі.

Доволі часто дієслово to involve слід перекладати значенням «вимагати».

Making money involves having a lot of brains. Заробляння грошей вимагає великого розуму.

Вираз to be involved перекладається значенням «бути складним». У таких випадках перед involved часто стоять прикметники too, very, extremely.

This problem is undoubtedly very involved. Без сумніву проблема дуже складна.

32. Marked, markedly. Оскільки дієслово to mark позначає «відзначати», то його III форму marked у функції означення часто помилково перекладають «відзначений», хоча, зазвичай, воно позначає «помітний». Прислівник markedly перекладається як «помітно».

There's a marked difference between these two objects. Між цими двома предметами є помітна відмінність.

33. To mean. Серед словникових значень цього дієслова для науково-технічної літератури характерні лише «позначати», «призначатися», «мати на увазі». Крім того, можна рекомендувати такі значення: «вважати», «думати».

Do you mean it? Ти серйозно?

We meant to do it this way, but then decided on the other one. Ми думали зробити це таким чином, але потім передумали і зробили інакше.

34. More than, little more than. More than часто зустрічається у заперечному реченні. У таких випадках у перекладі доречно речення ставити у стверджувальній формі, а словосполучення more than перекладати словами «лише», «тільки».

It does not take you more than a minute to get to the Dean's office. Вам знадобиться лише одна хвилина щоб дійти до деканату.

Сполучення little more than також рекомендується перекладати «лише», «тільки».

It takes you a little more than a minute to get to the Dean's office. Вам знадобиться лише одна хвилина щоб дійти до деканату.

35. Necessarily. Цей прислівник широко поширений у науково-технічній літературі. Його рекомендується перекладати значеннями «обов'язково», «безумовно», «неминуче», «за необхідністю». Not necessarily перекладається як «необов'язково».

It's by no means certain that he will come. – Немає жодної впевненості у тому, що він прийде.

36. Now. Це слово зв'язує окремі ланки міркування, забезпечує між ними логічні зв'язки. Для чіткості перекладу now рекомендується виносити на початок речення. Крім добре відомого значення «тепер», наявні ще й такі: «далі», «отже», «у цій роботі», «нижче».

The question now is what to do. Отже, виникає питання що робити.

It has now been found possible to define economics as ... У цій роботі було виявлено, що можна визначити економіку як ...

37. Number. Цей іменник перекладається по різному залежно від артикля, який стоїть перед ним. The number – «кількість», a number – «ціла низка».

The number of students partaking in the conference. Кількість студентів, які беруть участь у конференції.

A number of scientists have confirmed this suggestion. Ціла низка вчених підтвердили це припущення.

Проте, якщо між неозначеним артиклем і number стоїть прикметник, то number перекладається як «кількість». A great number of countries. Велика кількість країн.

38. Occasional, occasionally. За аналогією з іменником occasion – «випадок» ці слова часто перекладають як «випадковий», «випадково». Однак, ці значення не завжди характерні для наукової і технічної літератури, де, як правило, occasional позначає «несистематичний», «той, що трапляється час від часу», «деякий», а occasionally – «час від часу», «іноді», «зрідка», «водночас».

He spent five years in Paris, with occasional visits to Italy. Він провів п'ять років у Парижі, час від часу відвідуючи Італію.

This type of allergy can very occasionally be fatal. Цей тип алергії може дуже рідко бути фатальним.

39. To offer. Серед багатьох значень цього дієслова у науково-технічній літературі найбільш поширеними є такі: «давати», «подавати», «створювати», «чинити», «пропонувати», «викликати».

The phenomenon offers considerable possibilities for practical exploitation of this apparatus. Це явище створює значні можливості для практичного застосування апаратури.

Johnson offered a new explanation of this phenomenon. Джонсон запропонував нове пояснення цього явища.

40. One, ones. Часто заміняє раніше наведений іменник, перед яким нерідко стоїть прикметник. Під час перекладу рекомендується замінити іменником.

Which route do you choose? The shortest one. Який шлях обираєш. Найкоротший (шлях).

41. Or. Сполучник or «або» як в англійській, так і в українській має два протилежні значення. Він встановлює логічний зв'язок між іменниками або за їхньою схожістю, або за відмінністю. У тих випадках, коли or позначає зв'язок за схожістю, для уточнення смислу рекомендується його перекладати словами «тобто», «інакше», «іншими словами».

He must like her, or he wouldn't keep calling her. Вона йому мабуть подобається, інакше він не продовжував би їй дзвонити (видзвонювати).

42. Other than. Дослівний переклад «інший, ніж». У науково-технічній літературі це сполучення рекомендується перекладати як «крім», «за виключенням».

I have never known him to behave other than selfishly. Він завжди поведився егоїстично.

We're going away in June but other than that I'll be here all summer. Ми їдемо у червні, але крім цього місяця я все літо буду тут.

43. Over. Крім загальновідомого значення «над», це слово має два інших значення 1) «на протязі», «по всій»; 2) «у порівнянні з».

They've travelled all over the world. Вони подорожували по всьому світу.

I favour this company over the others. Я надаю перевагу цій компанії у порівнянні з іншими.

44. To prove. Головні значення цього дієслова «доказувати» і «виявлятися». Необхідно звернути увагу на суттєву відмінність між значеннями «доводити» і «виявлятися» у перекладі науково-технічної літератури.

These facts proved to be correct. Виявилось, що ці факти вірні. **А не** Було доведено, що факти вірні. Щоб не помилитися у значенні слід пам'ятати:

1) Дієслово prove виступає у значенні «доводити» у конструкції «складний додаток з інфінітивом».

We proved this suggestion to be wrong. Ми доказали, що це припущення хибне.

2) У конструкції «складний підмет з інфінітивом» значення «доводити» зустрічається лише тоді, коли to prove стоїть у пасиві.

This fact may be proved to be of great importance. Можна довести, що цей факт має велике значення.

У решті випадків дієслово to prove перекладається лише значенням «виявлятися».

Shares in the industry proved (to be) a poor investment. Купівля акцій у цій промисловості виявилася поганою інвестицією.

45. Rather than. Цей зворот зазвичай перекладають «скоріше ніж», що часто призводить до неправильного розуміння тексту. Rather than рекомендується перекладати «а не», «замість».

I think I'll have a cold drink rather than coffee. Я гадаю, що краще вип'ю чогось холодного, а не каву.

46. For no other reason than. У стверджувальній формі це сполучення перекладається «лише по тій причині, що», «хоча б тому, що».

This is the only way to do it for no other reason than I see no other alternative. Це єдиний спосіб зробити це хоча б тому, що я не бачу іншої альтернативи.

47. To refer to. 1. Якщо це дієслово відноситься до іменника, який виражений неживим предметом, то він зазвичай перекладається значеннями «належати до», «вказувати на».

This paragraph refers to the last year's events. Цей абзац вказує на минулорічні події.

2. Якщо підмет виражений живою особою, то дієслово to refer to перекладається «посилатися на», «звертатися до», «згадувати про», «відсилати до».

I promised not to refer to that matter again. Я пообіцяв не згадувати знов про цю справу.

3. Сполучення to refer to...as, to be referred to as перекладається «називати», «позначати».

The victims were referred to as heroes. Жертв називали героями.

48. Repeated. За аналогією зі значенням дієслова to repeat «повторювати» прикметник repeated зазвичай перекладають як «повторний».

Однак, дуже часто цей прикметник позначає багаторазову дію і перекладається як «неодноразовий», «багаторазовий». Це саме значення перекладається у сполученні on repeated occasions – «неодноразово» і сполучником repeatedly.

The boss referred to repeated absences from work. Начальник згадав неодноразові прогули.

49. To seem. Словник дає два значення: «здаватися» і «видаватися». Проте його дуже часто перекладають значенням «видаватися», що неправильно, оскільки дієслово to seem такого значення не має. Речення This modification of the method seems to be of great value слід перекладати як: «Здається, ця модифікація методу є дуже цінною», а не ~~«Виявляється, що ця модифікація методу є дуже цінною»~~. Вживання «виявляється» замість «здається» призводить до помилки, оскільки припущення видається за здійснений факт. Для уникнення помилок рекомендується перекладати це дієслово вставними словами «мабуть», «певно», «очевидно».

The same seems to be true of her. Це саме, мабуть, є справедливим і по відношенню до неї.

50. To substitute, substitution. Переклад речення з цими словами залежить від прийменників, які слідують за ними: to substitute by позначає «замінити перше другим», а to substitute for має протилежне значення «замінити друге першим». Така сама різниця і в значеннях між

substitution by «заміна першого другим», a substitution for «заміна другого першим».

Johnson was substituted by Jackson after his injury in the game. Джонсона замінив Джексон після його травми у грі.

Nothing can substitute for the advice your doctor can give you. Ніщо не може замінити пораду вашого лікаря.

51. Such as. Це сполучення зв'язує ланки логічного мислення / міркування у реченні. Добре відомий його буквальный переклад «такий як». Проте, можна рекомендувати два більш конкретних значення цього сполучення: 1) наприклад; 2) а саме. Застосування цих різних за значенням варіантів залежить від контексту. We conducted these experiments in many countries such as France, Germany, UK, etc. – Ми проводили ці експерименти у багатьох країнах, а саме: Франції, Німеччині, Об'єднаному Королівстві та ін.

52. To suggest. Якщо підмет виражений живою особою або якщо дієслово виступає у пасиві, то його, зазвичай, перекладають значеннями «пропонувати», «вважати», «припускати».

They suggested a new procedure to obtain these valuable results. – Вони запропонували новий метод для отримання цих цінних результатів.

Якщо підмет виражений неживим предметом, а дієслово стоїть в активній формі, то to suggest перекладається «можна припустити».

This suggests that the crime was committed at night. – На основі цього можна припустити, що злочин було скоєно вночі.

Якщо після to suggest стоїть зворотний займенник, то можна рекомендувати перекладати його «виникати». Two questions suggest themselves in this situation. – У цій ситуації виникає два питання.

53. Suitable. Хоча словник надає три значення цього прикметника: «придатний», «відповідний», «слухний», зазвичай, у перекладі беруть перше з них – «придатний». Однак, у науково-технічній літературі це слово дуже часто має значення «відповідний» (порівняльна характеристика), на відміну від «придатний», «слухний» (якісна характеристика).

Under suitable conditions – за відповідних умов;

After a suitable time – через відповідний час.

54. To take. Це дієслово має багато значень, але у науковій і технічній літературі найбільш поширеними є такі:

1. Приймати: To take the form of – Приймати форму.

2. Вважати: We take this is the wrong way out of the situation – Ми вважаємо, що це поганий вихід із ситуації.

3. Займати, вимагати: It took them five hours to do the job – Це зайняло у них п'ять годин виконати цю роботу.

4. Визначати, отримувати, робити: Take the X-ray – Робити рентген.

57. Technique. Це слово часто має значення «методика», «метод», рідше «апаратура», але у жодному випадку не «техніка».

The technique of controlling the country's economy. – Методика керування економікою країни.

58. Tentative, tentatively. Tentative часто перекладають як «експериментальний», «дослідний». Такий переклад припускає, що висунуті автором положення перевірені на практиці, тобто базуються на експерименті, досліді. Насправді ж, під значеннями «експериментальний», «дослідний» мається на увазі, що дані, інформація висувається попередньо, як експеримент. Тому, tentative рекомендується перекладати як «попередній», «пробний», «тимчасовий», «орієнтовний». Речення “Our tentative data suggest that ...” слід перекладати: «Наші попередні / експериментальні дані дають можливість припустити, що ...»

Our experiments have led to the tentative conclusion that ... – Наші експерименти / досліді привели до попереднього висновку, що ...

Прислівник tentatively, відповідно, потрібно перекладати як «попередньо», «тимчасово», «орієнтовно».

59. In terms of. Це сполучення має два значення: 1) виходячи з; на основі; 2) у вигляді; через.

We obtained these results in terms of the latest developments in marketing. – Ми отримали ці результати на основі останніх досягнень у маркетингу.

60. That, those. Ці займенники заміняють раніше згадані іменники. У такому випадку за ними, зазвичай, стоїть прийменник (найчастіше of) або дієприкметник (I або II). Під час перекладу українською мовою that і those рекомендується замінити іменниками.

The results were very favourable. Especially those of Jones. – Результати були дуже сприятливі. Особливо результат Джоунза.

61. The. Означений артикль the часто зберігає своє лексичне значення вказівного займенника «цей», «ця», «ці», «це».

We shall find it interesting to consider the reason for the difference in exchange rates. – Нам цікаво розглянути причину такої різниці в обмінних курсах.

62. To treat. Добре відомі значення цього дієслова «обробляти», «лікувати», «пригощати». Однак, у науково-технічній літературі воно часто вживається під час обговорення теоретичних питань і тоді його потрібно перекладати «розглядати», «обговорювати», «інтерпретувати».

The theoretical aspects of the phenomenon will not be treated until later. – Теоретичні аспекти цього явища будуть обговорені пізніше.

63. Unlikely. Це слово позначає «малоімовірний», «малоімовірно». Помилковими є значення «неймовірний», «неймовірно». Це слово вживається у сполученні It is unlikely – малоімовірно, навряд чи.

This treaty is unlikely to be concluded – Цю угоду навряд чи підпишуть.

64. Whether ... or (not). Це сполучення у багатьох випадках рекомендується перекладати як «незалежно від того ... чи».

This is the way to do it whether you like it or not. – Саме так це потрібно робити чи тобі це подобається чи ні.

65. Сполучення «(to be) of + іменник». Це сполучення широко поширене в англійській науково-технічній літературі. За to be, зазвичай, стоїть іменник, наприклад, importance, interest, value. У цих сполученнях дієслово to be перекладається значеннями «мати», «бути».

Of importance – важливо; of interest – цікаво; of value – цінно; of note – корисно; of principle – принципово; of use – корисно; of great moment – має велике значення; of concern – є цікавим, має значення; of necessity – необхідно.

66. Сполучення «by + герундій». Перекладається словами «шляхом», «за допомогою» або дієприкметником. By introducing – шляхом введення; by adjusting – за допомогою налаштування; by comparing – порівнюючи; by applying / employing – застосовуючи.

67. Сполучення «(the) + прикметник / прислівник у вищому ступені + the» + прикметник / прислівник у вищому ступені. Це сполучення, зазвичай, перекладається «чим ... тим».

The more one learns the more one knows. – Чим більше вчишся, тим більше знаєш.

Поряд із цим, досить часто зустрічається варіант перекладу «тим ... чим». Крім того, перед першим прикметником чи прислівником у порівняльному ступені «the» може бути відсутнім.

The effect will be greater, the more effort you put into it. – Ефект буде тим сильніший, чим більше зусиль докладеш.

68. Сполучення «not until (not till) + час». Наявність в одному реченні двох заперечень – not + un- дозволяє перекладати речення з цим сполученням у стверджувальній формі словами «лише коли», «тільки після».

The decision will not be made until tomorrow. – Рішення буде прийняте лише завтра.

69. Сполучення «well + інфінітив». Зазвичай, well вживається після дієслова і позначає «добре»:

They work well. – Вони добре працюють.

Проте, потрібно знати, що якщо well стоїть до інфінітива після дієслова may / might, то воно виступає у значенні «можливо, що». Наприклад, два речення 1) It may be well ... і 2) It may well be на перший погляд майже ідентичні, однак, вони мають зовсім різні значення, що визначається місцем well у реченні. У першому випадку перекладаємо «Може бути добре ...», а у другому – «Досить імовірно, що ...»

They may account well for this fact. – Вони можуть добре пояснити цей факт.

They may well account for this fact. – Досить імовірно, що вони зможуть пояснити цей факт.

4. Граматичні особливості перекладу

1. One має три функції:

- а) числівник «один»;
- б) неозначено-особовий займенник. Він виступає у функції підмета, за яким слідує присудок у 3 особі однини теперішнього часу або у функції додатка. Перекладається неозначено-особовою формою дієслова або особовим займенником «ми», «нас», «нам».

This method permits one to get good results. – Цей метод дозволяє (нам) отримати добрі результати.

- в) заміник попереднього іменника. Перед ним часто стоїть прикметник. Може стояти і в множині.

This bike is a good one. - Цей велосипед добрий.

2. Три функції закінчення -s:

- а) показник множини іменників;
- б) показник третьої особи однини у Present Simple;
- в) присвійний відмінок 's / s' (у множині).

Крім того, -s в кінці слова зустрічається:

- а) в абсолютній формі присвійних займенників: Take this sandwich. It's yours.
- б) у словах латинського і грецького походження, де -s в кінці слова не є показником множини: a means – засіб; a series – ряд, низка; analysis – аналіз; synthesis – синтез.

Закінчення -ss так само не є показником множини: process – процес. У слові its -s утворює присвійний займенник в однині.

3. Три функції дієслова will:

- а) допоміжне дієслово для утворення множини: He will not come.
- б) модальне дієслово зі значенням «хотіти», «могти», «слід»: The knife won't cut. The door won't open.

It will be noted that this conclusion is of secondary importance. – Слід відзначити, що цей висновок має другорядне значення.

- в) дієслово, яке вказує на повторювану дію:

Ice will melt in a warm room. – Лід тане у теплій кімнаті.

At times he will work for nine or ten hours. – Іноді він працює по 9-10 годин.

4. Чотири типи заперечення в англійській мові

В англійській мові може бути лише одне заперечення. Порівняйте з українською: Ніхто нікому нічого ніде ніколи не казав.

1. No – як самостійне висловлювання-вигук «ні».

2. Not – після дієслова-присудка або перед безособовою формою дієслова.

People must not work when they are ill. – Люди не повинні працювати під час хвороби.

3. No перед іменником відноситься також до дієслова, перетворюючи все речення на заперечне. У перекладі перед іменником ставиться заперечний займенник «ніякий», «жодний».

No attempts were made to see her. – Жодних спроб побачити її не було зроблено.

4. Заперечні займенники і прислівники: nobody, no one, nothing, nowhere. Якщо у реченні наявні подібні займенники і прислівники, то дієслово перекладається у заперечній формі:

I can see nobody – Я нікого не бачу.

Іноді в одному реченні можна побачити сполучення двох заперечень, одне з яких виражене заперечною часткою not, а друге – заперечним префіксом прикметника або прислівника: un-, non-, in-, im-, il-, ir-, de-, dis-. У таких випадках доречно перекладати дієслово у стверджувальній формі, а перед прикметником або прислівником вводити слова типу «доволі», «досить», «лише».

It is not improbable that there was a mistake in the calculation. – Досить імовірно, що стадася помилка у підрахунках.

5. Сім зворотів з безособовими формами дієслова:

1. Герундіальний зворот. Формула : прийменник + присвійний займенник (або іменник) + герундій; to be може не вживатися.

I did not know of these shares having been bought. – Я не знав, що ці акції вже купили.

2. Абсолютний дієприкметниковий зворот. Формула: підмет + дієприкметник. Стоїть до або після головного речення. Може починатися з прийменника *with*, який не перекладається. *Being* може не вживатися.

(*With*) the work (*being*) finished, we went home. Коли роботу закінчили, ми пішли додому.

3. Додаток з інфінітивом. Формула: підмет + дієслово + додаток + інфінітив:

I know them to be ill. – Я знаю, що вони хворі.

4. Підмет з інфінітивом. Формула: підмет + дієслово + інфінітив:

They are known to be here. – Відомо, що вони тут.

5. Додаток з дієприкметником. Формула: підмет + дієслово + додаток + дієприкметник:

I felt my foot slipping. – Я відчув, що моя нога ковзає.

6. Додаток з *as* + дієприкметник. Формула: підмет + дієслово + додаток + *as* + дієприкметник:

I knew them as being ill. – Я знав, що вони хворі.

7. Підмет з *as* + дієприкметник. Формула: підмет + дієслово + *as* + дієприкметник:

They are known as being absent. – Відомо, що вони відсутні.

Література

1. Галян О. В. Теорія і практика перекладу: навч.-метод. видання. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 52 с.
2. Дерік І.М. Теорія та практика перекладу. Аспекти перекладу: підручник. Одеса: Університет Ушинського, 2022. 246 с.
3. Кириленко К. І., Сухаревська В. І. Теорія і практика перекладу (французька мова). Вінниця: Нова книга, 2003. 148 с.
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003 р. 165 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця, 2003 р. 448 с.
6. Максименко О. В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова): навчальний посібник для студентів старших курсів. Вінниця: Нова Книга, 2008. 168 с.
7. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. для студ. Київ. : Центр учб. л-ри, 2019. 304 с.
8. Рабійчук Л. С. Теорія перекладу : навчальний посібник / Л. С. Рабійчук, А. О. Наконечна. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. – 224 с.
9. Теорія перекладу: для студентів 3-4 курсів ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад) / Нар. укр. акад., [каф. теорії та практики перекладу ; авт.-упор. О. А. Кальниченко]. – Харків : Вид-во НУА, 2020.– 126 с.

Посібник з теорії і практики усного та письмового перекладу призначений для здобувачів 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю В11.01 Філологія (Українська мова та література) денної та заочної форми навчання з метою організації лекційних занять.

Матеріал призначений для використання як навчально-методичний посібник з дисципліни «Теорія і практика усного та письмового перекладу».

Затверджено до використання у навчальному процесі на засіданні кафедри філології (протокол № від «» 2026 року)

Розглянуто та рекомендовано Радою із забезпечення якості вищої освіти Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (протокол № від 2026 року)

Рекомендовано до видання у електронній формі (PDF) рішенням Вченої ради Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (протокол № від 2026 року)

Підготовлено до видання у електронній формі (PDF) кафедрою філології з Видавничим відділом Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II